

Univerzita Karlova v Praze

Právnická Fakulta

Tereza Kačírková

Postpenitenciární zacházení a prevence recidivy

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Marie Vanduchová, CSc.

Katedra trestního práva

Datum uzavření rukopisu: červen 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 28. 6. 2014

.....

Tereza Kačírková

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucí své diplomové práce JUDr. Marii Vanduchové, CSc. za odbornou pomoc, cenné rady i připomínky a vstřícný přístup při zpracování této diplomové práce.

Obsah

Úvod	1
1. Vymezení základních pojmů	2
1.1. Pojem kriminální recidivy.....	2
1.1.1. Trestněprávní pojetí.....	2
1.1.2. Kriminologické pojetí.....	2
1.1.3. Penologické (penitenciární) pojetí.....	2
1.2. Pojem postpenitenciární péče (zacházení).....	3
1.3. Účel postpenitenciární péče.....	4
1.4. Pojem penitenciární zacházení	4
2. Kriminální recidiva.....	5
2.1. Statistické údaje aneb recidiva v číslech.....	5
2.2. Potřeba specifického přístupu k recidivě.....	7
2.3. Právní úprava recidivy.....	8
2.4. Prevence recidivy.....	9
3. Penitenciární zacházení.....	12
3.1. Nepodmíněný trest odnětí svobody	12
3.2. Resocializační snahy při výkonu trestu odnětí svobody	14
3.3. Program zacházení	15
3.3.1. Pracovní aktivity	17
3.3.1.1. Základní formy pracovních aktivit.....	19
3.3.2. Vzdělávací aktivity	20
3.3.3. Speciální výchovné aktivity a zájmové aktivity	21
3.3.4. Oblast vytváření vnějších vztahů	21
3.4. Standardizované programy zacházení.....	23
3.4.1. Program 3Z (Zastav se, Zamysli se, Změň se)	24
3.5. Jak sestavit vhodný program zacházení?	26
3.5.1. Nástroj SARPO	27
3.6. Věznice BASTØY – věznice s nejnižší mírou recidivy v Evropě	29
4. Postpenitenciární zacházení	31
4.1. Historie postpenitenciární péče (v 2. polovině 20. st.).....	31
4.2. Vývoj po roce 1989 - Kontinuální sociální péče	35
4.3. Současná právní úprava postpenitenciární péče.....	37
4.3.1. Sociální služby	37
4.3.2. Hmotné zabezpečení pro osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody	38
4.4. Státní subjekty postpenitenciární péče	39

4.4.1.	Sociální kurátor	39
4.4.2.	Odborní pracovníci Vězeňské služby ČR	42
4.5.	Nestátní subjekty postpenitenciární péče	42
4.5.1.	Armáda spásy	43
4.5.2.	RUBIKON Centrum (Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s.)	43
4.5.2.1.	Reintegrační program Plus.....	44
4.5.3.	Český helsinský výbor.....	44
4.6.	Hlavní problémy osob po propuštění z výkonu trestu	45
4.6.1.	Zadluženost.....	46
4.6.2.	Hledání zaměstnání	47
4.6.3.	Zajištění ubytování.....	48
5.	Probační a mediační služba ČR	49
5.1.	Probační dohled a jeho účel	49
5.2.	Mediace a její využití.....	52
5.2.1.	Možnost mediace v rámci výkonu trestu odnětí svobody	52
5.2.2.	Vliv mediace na míru recidivy.....	53
5.3.	Oblasti činnosti probační a mediační služby	54
5.3.1.	Pracovníci probační a mediační služby	54
5.3.2.	Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody - PAROLE.....	55
5.3.2.1.	Podmíněné propuštění z pohledu praxe	56
5.3.2.2.	Recidivisté a možnosti jejich podmíněného propuštění z výkonu trestu	60
	Závěr	61
	Použitá literatura a prameny	64
	Abstrakt	70
	Resumé.....	71
	Klíčová slova Key words	72

Úvod

Důvodem pro výběr tohoto tématu je skutečnost, že jej považuji za téma mimořádně zajímavé a aktuální. Problematika českého vězeňství bývá často diskutována, zejména v souvislosti s přeplněností věznic, které se snažíme čelit prostřednictvím využívání alternativních trestů a opatření, nespojených s výkonem trestu odnětí svobody, prostřednictvím dekriminlizace některých trestných činů, podmíněného propuštění z výkonu trestu či amnestie prezidenta republiky. Velkým a zásadním problémem českého vězeňství je vysoká míra kriminální recidivy. Vystává proto otázka, zdali jsou výkon trestu odnětí svobody, respektive programy zacházení v jeho rámci, jakož i mimoústavní působení na pachatele trestného činu, způsobilé k jeho nápravě a k zajištění následného vedení řádného života, a tudíž zdali představují možný způsob, jak přeplněnosti věznic čelit, popřípadě jak by bylo možné této žádoucí situace (nápravy pachatele) dosáhnout.

Cílem této práce je zejména popsat způsoby působení na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, jakož i po jejich propuštění, tedy penitenciární a postpenitenciární zacházení. Pokusím se nejen o popsání možných způsobů působení na tyto osoby tak, aby následně vedly řádný život a nedopouštěly se opakovaně trestné činnosti, ale také se pokusím o zhodnocení jejich účinnosti. Ráda bych čtenáře seznámila s problémy, které tyto osoby musí překonávat, a které jim brání v úspěšné resocializaci a znovuzачlenění do společnosti. Práce má též za cíl zjistit, jaké subjekty působí na poli postpenitenciární péče, zdali je jejich nabídka dostatečná, a zdali je jimi poskytovaná pomoc a péče způsobilá napomoci se všemi problémy, kterým zejména propuštěné osoby čelí. V neposlední řadě se rovněž pokusím o navržení případných možných změn de lege ferenda, nebo alespoň určitých podnětů k zamyšlení.

Jedná se o široké téma, proto jsem se rozhodla nezahrnout do jeho obsahu alternativní tresty, ochranná opatření, alternativy potrestání, ani procesní alternativy, s výjimkou institutu podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, o kterém se domnívám, že představuje jeden ze základních prostředků resocializace.

1. Vymezení základních pojmů

1.1. Pojem kriminální recidivy

Pojem recidivy, vyjadřující opakování něčeho, co již minulo¹, je užíván více vědními obory, a proto je pro opakované kriminální jednání vhodnější užívat pojmu kriminální recidivy. V případě, že v této práci použiji pouze pojem recidiva, myslím tím právě recidivu kriminální.

Pojem recidiva je možné chápat ve trojím pojetí, a to v trestněprávním, kriminologickém a penologickém.

1.1.1. Trestněprávní pojetí

Trestněprávní nauka rozumí recidivou spáchání nového trestného činu poté, co pachatel již byl za předchozí trestný čin pravomocně odsouzen².

1.1.2. Kriminologické pojetí

Kriminologické pojetí recidivy vyjadřuje opětovné spáchání trestného činu bez ohledu na to, zda pachatel byl za předchozí trestný čin (trestné činy) odsouzen nebo vůbec stíhán. Rozdíl je také v tom, že v případě zahlazení odsouzení se v právním smyslu na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzen a nejde tudíž o recidivu, což však neplatí pro kriminologické pojetí³.

1.1.3. Penologické (penitenciární) pojetí

Penologický pojem recidivy je nejužší a je naplněn tehdy, je-li tatáž osoba nejméně podruhé ve výkonu trestu odnětí svobody⁴. Vedle opakovaného pravomocného odsouzení se tedy požaduje alespoň částečný výkon trestu odnětí svobody za předchozí trestný čin.

---

¹ Petráčková, V., Kraus, J. Akademický slovník cizích slov. II. díl. 1. vyd. Praha: Academia, 1995, s. 650

² Novotný, O., Zapletal, J. a kol. Kriminologie. 3. vyd. Praha: ASPI–Wolters Kluwer, 2008, s. 138; Novotný, O., Vanduchová, M. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. přepracované vyd. Praha: ASPI–Wolters Kluwer, 2010, s. 461

³ Novotný, O., Zapletal, J. a kol. Kriminologie. 3. vyd. Praha: ASPI–Wolters Kluwer, 2008, s. 138

⁴ tamtéž, s. 139

1.2. Pojem postpenitenciární péče (zacházení)

Postpenitenciární péče představuje specifickou oblast sociální péče o člověka, který prošel trestním řízením a výkonem trestu odnětí svobody (popř. ochranným léčením či ochrannou výchovou). Jedná se o dílčí nabídku sociálních služeb, představující prevenci recidivy trestné činnosti. Obsah a rozsah je vždy určen sociální politikou státu, ve které se odráží postoj k pachatelům trestných činů a snaha a úsilí společnosti o jejich integraci do společnosti, včetně prostředků a opatření, které jsou voleny k dosažení tohoto cíle. Postpenitenciární péče se podílí na dosažení sociální reintegrace odsouzeného po propuštění z výkonu trestu. Za tímto účelem je rozvíjena spolupráce se státními institucemi, společenskými a církevními organizacemi⁵.

Postpenitenciární péče představuje závěrečnou fázi resocializačního procesu, respektive konečnou fázi nápravně výchovného působení na osoby, u nichž ze subjektivních či objektivních důvodů nemůžeme vystačit s předcházejícími fázemi resocializačního a reedukačního procesu. Penitenciární a postpenitenciární péče o osoby, které spáchaly trestný čin, pro který byly odsouzeny k trestům odnětí svobody, jsou dvě klíčové fáze jednoho cílově souvisejícího procesu resocializace⁶.

V nejužším pojetí je postpenitenciární péče poskytována jen odsouzeným osobám po výkonu trestu odnětí svobody a pouze na základě dobrovolnosti, mimo zařízení věznic, a to ve formě sociální péče a sociální pomoci.

V širším pojetí je tato péče poskytována odsouzeným osobám po výkonu trestu odnětí svobody nejen na bázi dobrovolnosti, ale má i formu státního nuceného – povinného dohledu (kontroly) nad zvláště narušenými osobami.

V nejširším pojetí se jedná o péči a pomoc poskytovanou ze strany společnosti, na bázi dobrovolnosti, bezplatně, a to všem pachatelům (nejen těm, kterým byl uložen trest odnětí svobody), včetně pomoci již v přípravném řízení⁷.

---

⁵ Černíková, V. a kol. Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 213

⁶ Vantuch, P. Aktuální otázky postpenitenciární péče. 1. vyd. Brno: Universita J.E. Purkyně. 1982, s. 76

⁷ Černíková, V. a kol. Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 213

V rámci působnosti postpenitenciární péče je odsouzeným poskytována⁸:

- pomoc při hledání pracovního zařazení a zprostředkování ubytování;
- finanční podpora;
- pomoc při začlenění do sociálního prostředí;
- sociálně výchovné a poradenské působení ve věcech sociálně-právních.

1.3. Účel postpenitenciární péče

Účelem postpenitenciární péče v nejužším pojetí je individuální prevence trestné činnosti u osob, jež se vrátily z výkonu trestu odnětí svobody, který jim soud uložil proto, že vzhledem ke stupni jejich narušení a závažnosti spáchané trestné činnosti nepovažoval za vhodné a účelné uložení jiné trestněprávní sankce. U osob, u nichž při ústavním penitenciárním působení nebylo dosaženo žádoucího ukončení resocializačního a reedukačního efektu, nemůže nápravně výchovný proces skončit okamžikem propuštění odsouzeného na svobodu, nýbrž musí pokračovat i v mimoústavních podmínkách ve formě postpenitenciární péče⁹.

Dovršení procesu resocializace osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody, tedy resocializační funkce mimoústavní postpenitenciární péče je, stejně jako u ústavní penitenciární péče, orientována na prevenci recidivy trestných činů, což je prvořadým úkolem v úsilí o postupné omezování a konečné vymýcení kriminality¹⁰.

1.4. Pojem penitenciární zacházení

Pojem penitenciárního zacházení (působení) rozlišujeme v užším a širším smyslu. Pro účely této práce je rozhodující vymezení ve smyslu užším, kdy je penitenciární zacházení chápáno jako působení na odsouzeného pouze v rámci výkonu (nepodmíněného) trestu odnětí svobody. Širší pojetí penitenciárního zacházení vychází z předpokladu, že pachatele lze efektivně vychovávat nikoli pouze trestem odnětí svobody, a je tedy do pojmu zahrnuto i zacházení s osobami v rámci výkonu ostatních trestů a ochranných opatření¹¹.

---

⁸ Černíková, V. a kol. Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 214

⁹ Vantuch, P. Aktuální otázky postpenitenciární péče. 1.vyd. Brno: Universita J.E. Purkyně. 1982, s. 70

¹⁰ tamtéž, s. 75

¹¹ Hendrych, D. a kol. Právní slovník. 3. vydání. Praha: C. H. Beck. 2009, s. 758

2. Kriminální recidiva

2.1. Statistické údaje aneb recidiva v číslech

Různá pojetí kriminální recidivy, tak jak byla definováno v kapitole 1.1, se odráží ve statistikách jednotlivých institucí, které statistiku recidivy zpracovávají. Statistiky Policejního prezidia a Ministerstva spravedlnosti ČR vychází z trestněprávního pojetí recidivy, avšak v modifikované a vzájemně odlišné podobě. V policejní statistice se recidivistou má rozumět osoba, která byla pravomocně odsouzena pro úmyslnou trestnou činnost a dopustila se další úmyslné trestné činnosti. Policejní praxe však často označuje jako recidivisty i osoby dříve pro úmyslnou trestnou činnost pouze stíhané. V justiční statistice jde o pachatele jakéhokoli trestného činu, který již byl pro jakýkoli trestný čin odsouzen, pokud ovšem soud tuto okolnost podle povahy předchozího odsouzení pokládal za přitěžující ve smyslu § 34 písm. l) trestního zákona¹². Z pohledu soudů je tedy posuzována recidiva obecná, přičemž za recidivistu může být označen i pachatel nedbalostních trestných činů. Statistika Generálního ředitelství vězeňské služby ČR naopak vychází z penologického pojetí recidivy¹³. Od roku 2005 však údaje o počtu recidivistů nejsou zpracovávány do výstupů Statistické ročenky Vězeňské služby ČR¹⁴ (je zde ale údaj o složení odsouzených podle počtu předchozích výkonů trestů).

Mezi trestné činy, pro které jsou recidivisté nejčastěji stíháni, patří krádeže (ať prosté či loupežné), zanedbání povinné výživy, maření výkonu úředního rozhodnutí, ohrožení pod vlivem návykové látky, opilství, podvody, úmyslné ublížení na zdraví či výtržnictví¹⁵.

Dle statistického výkazu Policejního prezidia ČR za rok 2013 byl podíl recidivistů, kteří byli v daném roce vyšetřováni/ stíháni Policií ČR na celkovém počtu všech stíhaných/ vyšetřovaných osobách téměř 53%. Nejvyšší míry recidivy dosahují tzv. prosté krádeže, v roce 2013 činila tato míra 69%. Naopak nejnižší míru recidivy vykazují tzv. mravnostní trestné činy (zejména trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální

---

¹² zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon; dnes § 42 písm. p) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

¹³ Novotný, O., Zapletal, J. a kol. Kriminologie. 3. vyd. Praha: ASPI–Wolters Kluwer, 2008, s. 139

¹⁴ Marešová, A. a kol. Kriminální recidiva a recidivisté (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice). Praha: IKSP, 2011, s. 9

¹⁵ tamtéž, s. 47

oblasti), která v témže roce činila 28%. Z tabulky č. 1 jasně vyplývá postupně se zvyšující míra recidivy, která v roce 2012 dosáhla hranice 50% a tuto hranici v roce 2013 dokonce překročila.

ROK	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
CELKEM STÍHANÝCH OSOB	127 718	122 053	123 235	112 477	114 975	113 024	117 670
Z TOHO RECIDIVISTŮ	56 773	53 321	56 594	53 405	55 717	56 488	61 934
Tj. %	44,45	43,68	45,92	47,47	48,46	49,98	52,63
							tabulka č. 1

Kriminální recidiva, její četnost a vývoj, může sloužit jako kritérium účinnosti intervenčních aktivit společnosti (výkonu trestu odnětí svobody, programů zacházení s pachateli jak ve výkonu trestu odnětí svobody, tak i alternativních trestů, tedy trestů nespojených s odnětím svobody)¹⁶.

Za nejrizikovější období se považuje prvních 6 měsíců po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a maximum recidivujících pachatelů se dopouští nového trestného činu v průběhu 3 let po propuštění. V prvním půlroce se kriminální recidiva objevuje u pachatelů trestných činů majetkových a trestného činu loupeže, u pachatelů, kteří byli ve výkonu trestu více jak pětkrát, u pachatelů, kteří inklinují spíše k různorodé než stejnorodé recidivě¹⁷, u pachatelů, kteří nemají pozitivní pracovní návyky a také u pachatelů, kteří se prvního trestného činu dopustili jako mladiství. Délka intervalu recidivy je dáována do souvislosti se vzděláním pachatele a s jeho rodinným stavem. S nižším dosaženým vzděláním u pachatele se snižuje délka intervalu recidivy, tzn., že nejkratší intervaly mají recidivisté se základním nebo nedokončeným základním vzděláním, nevyučení a osoby, které prošly zvláštní školou¹⁸. Dalším faktorem může být existence, resp. neexistence partnerského vztahu. Svobodní a rozvedení bez partnerského vztahu převažují s intervalem do půl roku po propuštění, zatímco ženatí, osamělí vdovci a vdovci s aktuálním partnerským vztahem dominují mezi těmi, kteří recidivují po třech a více letech¹⁹.

¹⁶ Válková, H., Kuchta, J. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, s. 401

¹⁷ stejnorodou recidivou rozumíme situaci, kdy byl pachatel dříve odsouzen pro stejný trestný čin, nebo trestný čin stejného druhu, kdežto recidivou nestejnorodou rozumíme situaci, kdy byl pachatel dříve odsouzen pro trestný čin jiného druhu

¹⁸ Suchý, O. Příčiny a prevence recidivy. Praha: Výzkumný ústav kriminologický. 1983, s. 72

¹⁹ tamtéž, s. 72-73

2.2. Potřeba specifického přístupu k recidivě

Jak vyplývá z výše uvedených statistických údajů, podíl recidivistů v celkovém počtu trestně stíhaných osob se v současnosti pohybuje od 30% do 60%²⁰, a to v závislosti na tom, o jaký druh trestné činnosti se jedná. Zejména u majetkové trestné činnosti je tendence recidivy spíše vzrůstající. V porovnání se situací ze začátku 90. let minulého století, kdy tento podíl činil 30% až 40%, se tak rozevřely pomyslné nůžky mezi jednotlivými druhy trestné činnosti²¹.

Mezi konkrétní důvody potřeby specifického přístupu k recidivě patří následující skutečnosti²²:

- Předchozí hrozba trestem či dokonce jeho výkon pachatele neodradily od dalšího páchaní trestné činnosti, ačkoli vytýkané jednání je v rozporu se zájmy chráněnými zákonem a je kvalifikováno jako trestný čin, s nímž jsou spojeny závažné právní důsledky;
- recidiva určitým způsobem vypovídá o efektivitě resocializačních opatření trestněprávního systému u konkrétního pachatele – odsouzeného;
- recidivisté nejen že sami opakují páchaní trestné činnosti, ale nezřídka k ní získávají další, kriminálně méně narušené jedince;
- recidivisté též společně sdílejí nabyté poznatky a zkušenosti z kriminální oblasti, což vede k tomu, že jejich trestná činnost vykazuje závažnější následky a je orgány činným v trestním řízení hůře odhalitelná;
- recidivisté se zaměřují na určité druhy trestné činnosti, čímž se postupně zdokonalují ve zručnosti nezbytné pro zdařilé dokončení trestných činů, pro zahlazení stop, pro sebevědomé a kontroverzní vystupování před orgány činnými v trestním řízení apod.

---

²⁰ Novotný, O., Zapletal, J. a kol. Kriminologie. 3. vyd. Praha: ASPI–Wolters Kluwer, 2008, s. 139; Válková, H., Kuchta, J. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, s. 402

²¹ Chromý, J. K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku. Trestněprávní revue. 2009, č. 11, s. 325

²² tamtéž

2.3. Právní úprava recidivy

Recidivní trestná činnost bývá soudem zohledňována při ukládání trestu obžalovanému. Ve smyslu § 42 písm. p) trestního zákoníku je recidiva posuzována jako obecná přitěžující okolnost. Posouzení závažnosti a významu recidivy vždy záleží na uvážení soudu, nelze vyloučit ani přičtení recidivy u nedbalostního trestného činu²³. Recidiva jako přitěžující okolnost je konstruována fakultativně, jelikož platí, že soud je oprávněn podle povahy předchozího odsouzení nepokládat tuto okolnost za přitěžující, zejména s ohledem na význam chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsob provedení činu, jeho následky, okolnosti, za kterých byl čin spáchán, osobu pachatele, míru jeho zavinění, jeho pohnutku a dobu, která uplynula od posledního odsouzení. Soud je též oprávněn podle povahy předchozího odsouzení nepokládat tuto okolnost za přitěžující i v případě, pokud jde o pachatele trestného činu, který byl spáchán ve stavu vyvolaném duševní poruchou, anebo pachatele, který se oddává zneužívání návykové látky a spáchal trestný čin pod jejím vlivem nebo v souvislosti s jejím zneužíváním, jestliže započal léčení nebo učinil jiná potřebná opatření k jeho zahájení²⁴.

Trestní zákoník nadále neupravuje institut zvlášť nebezpečného recidivisty²⁵, ale upravuje možnost mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody u pachatele, který znovu spáchal zvlášť závažný zločin, ačkoli již byl pro takový nebo jiný zvlášť závažný zločin potrestán. Soud tak může uložit trest odnětí svobody v horní polovině trestní sazby, jejíž horní hranice se zvyšuje o třetinu, za podmínky, že závažnost zvlášť závažného zločinu je vzhledem k takové recidivě a ostatním okolnostem případu vysoká nebo možnost nápravy pachatele je ztížena²⁶.

Recidiva tak vytváří přitěžující nebo zvlášť přitěžující okolnost. Je určující pro povahu a závažnost spáchaného trestného činu, i pro možnost nápravy pachatele a je také významná pro zařazování odsouzených do jednotlivých typů věznic.

---

²³ Chromý, J. K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku. Trestněprávní revue. 2009, č. 11, s. 326

²⁴ § 42 písm. p) trestního zákoníku

²⁵ dle § 41 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, byl pachatel, který znovu spáchal zvlášť závažný úmyslný trestný čin, ač již byl pro takový nebo jiný zvlášť závažný úmyslný trestný čin potrestán, považován za zvlášť nebezpečného recidivistu, jestliže tato okolnost pro svou závažnost, zejména vzhledem k délce doby, která uplynula od posledního odsouzení, podstatně zvyšovala stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost.

²⁶ § 59 odst. 1 trestního zákoníku

Oproti dřívější úpravě se též zvýšil počet skutkových podstat, u nichž „dřívější odsouzení a potrestání“, respektive „opětovné spáchání trestného činu“ vystupuje jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby²⁷. U těchto trestných činů je recidiva ve formě odsouzení nebo potrestání v posledních třech letech důvodem pro použití přísnější právní kvalifikace ve vyšším odstavci dané skutkové podstaty (např. krádež dle § 205 odst. 2 tr. zákoníku, podvod dle § 209 odst. 2 tr. zákoníku). Okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby může být též opětovné spáchání stejného trestného činu (např. vražda dle § 140 odst. 3 písm. h) tr. zákoníku, těžké ublížení na zdraví dle § 145 odst. 2 písm. g) tr. zákoníku). V těchto případech postačuje opětovné spáchání daného trestného činu bez dalšího omezení (v podobě odsouzení nebo potrestání pro stejný trestný čin ve stanoveném časovém období)²⁸.

2.4. Prevence recidivy

Resocializace pachatelů a jejich společenská integrace či reintegrace je nejúčinnějším prostředkem prevence recidivy trestné činnosti. Společenská adaptace odsouzeného znamená pro společnost určité povinnosti, na druhé straně však jediné adaptace je zárukou toho, že se odsouzený nedopustí znovu trestného činu a nebude společnosti trvale na obtíž²⁹.

Prevence recidivy vyžaduje prohlubování účinnosti trestního práva a jeho institutů, především trestů a ochranných opatření. Trestní právo je jedním ze speciálních prostředků prevence kriminality, ať již jde o samotnou existenci a obsah trestního práva či o jeho výkon. Náležitě řešená diferenciací trestní odpovědnosti a následků trestného činu je základním předpokladem preventivních účinků trestního práva. Důležitá je též diferenciací trestů a ochranných opatření, která odráží povahu typové nebezpečnosti trestného činu pro společnost. Trestní právo je však též generálně preventivním prostředkem. Většina lidí je na takové morální úrovni, že se nedopouštějí trestné činnosti, nikoli však ze strachu z trestu nebo z obavy z jiných nepříznivých následků, nýbrž proto, že respektují právní řád z vlastního přesvědčení.

---

²⁷ Marešová, A. a kol. Kriminální recidiva a recidivisté (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice). Praha: IKSP, 2011, s. 9

²⁸ tamtéž, s. 75

²⁹ Suchý, O. Příčiny a prevence recidivy. Praha: Výzkumný ústav kriminologický. 1983, s. 84

Důležitým prostředkem prevence kriminality trestné činnosti je správné penitenciární a následné postpenitenciární působení. Resocializační působení na osoby odsouzené k trestu odnětí svobody a následně propuštěné z výkonu trestu je třeba pojímat jako souvislý proces, procházející fázemi jak ústavního, tak mimoústavního působení.

V případě ústavního penitenciárního působení, je nutné zaměřit zacházení s odsouzenými v průběhu výkonu trestu odnětí svobody zejména na eliminaci nepříznivých vlivů výkonu trestu, na motivaci odsouzeného ke změně chování a případné programy zacházení, mimo jiné též orientované na zvýšení konkurenceschopnosti jedince na trhu práce (vypracování vhodných pracovních návyků, rekvalifikace)³⁰. Následné mimoústavní postpenitenciární působení je nezbytné k úspěšnému dovršení resocializace osoby, která se po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody vrací do běžného života a musí se na tento život postupně readaptovat.

Předcházení recidivě není jen záležitostí zdokonalování trestního práva a jeho institutů, výkonu trestů, ačkoli tyto otázky mají v prevenci recidivy prvořadý význam, ale záležitostí celospolečenskou, kde je nezbytná součinnost státních, ale i nestátních, dobrovolných institucí. Jednou z možností zkvalitnění preventivních opatření je i pokračování v kriminologických výzkumech recidivy a recidivistů³¹.

Dalším důležitým předpokladem účinnosti preventivních aktivit je komplexnost prevence. Je třeba klást důraz na plánování a uskutečňování dlouhodobě promyšlené koncepce a nespolehat se jen na krátkodobé operativní řešení problémů. Plány komplexních opatření v boji proti kriminalitě nelze izolovat od plánování ekonomického, sociálního a kulturního rozvoje společnosti. Soubor k opatření k omezování recidivy trestné činnosti by měl obsahovat opatření a úkoly³²:

- v oblasti trestního postihu;
- při ukládání a výkonu ochranných opatření;
- v oblasti výkonu trestu odnětí svobody;
- v oblasti postpenitenciární péče;

---

³⁰ Válková, H., Kuchta, J. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 2. vyd. Praha: C.H. Beck 2012, s. 415

³¹ Marešová, A. a kol. Kriminální recidiva a recidivisté (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice). Praha: IKSP, 2011, s. 19

³² Suchý, O. Příčiny a prevence recidivy. Praha: Výzkumný ústav kriminologický. 1983, s. 159

- v oblasti výzkumné činnosti;
- v oblasti analytické činnosti.

Soubory opatření by též měly zohlednit úzkou vazbu mezi alkoholismem a nealkoholovými toxikomaniemi a recidivou. Pachatelé různých trestných činů mají výrazné sklony k nadměrnému požívání alkoholu. V rámci prevence recidivy je proto třeba věnovat v každé trestní věci, v níž je obviněný stíhán pro trestný čin spáchaný pod vlivem, nebo v souvislosti s alkoholem, mimořádnou pozornost otázce, do jaké míry je osobnost obviněného narušena alkoholismem, aby bylo možné učinit odpovídající opatření.

Jednou z příčin páchaní trestné činnosti a její následné recidivy je funkčně a strukturálně narušená rodina, která měla na osobu a její formování a utváření postojů vliv již od dětství. Individuální kriminální prognóza tak často bývá nepříznivá již v období dětství. Prevence recidivy by se měla tedy zaměřovat na vyhledávání rizikových rodin, v nichž vyrůstá jedinec s postupně se rozvíjející poruchou osobnosti disociálního typu, která se projevuje zejména problémy se soustředěním a hyperaktivitou spojenou s poruchami chování, zejména s ustavičným lhaním, krádežemi, agresemi vůči spolužákům a/ nebo učitelům, zvýšenou „odolností“ vůči výchově, příp. útěky z domova. Avšak skutečností je, že odborná intervence nemění zásadním způsobem poruchové chování dítěte a bude proto třeba vypracovat nové, účinnější formy zacházení s takto rizikovými jedinci³³.

Aby mohlo být dosaženo nápravy pachatele, je třeba věnovat náležitou pozornost zjištění všech okolností charakterizujících osobu pachatele, které jsou nezbytné pro rozhodnutí soudu o druhu trestu a jeho výměře, o omezeních, které soud současně ukládá, a pro rozhodnutí o ochranných opatřeních. Předpokladem spravedlivého rozhodnutí odpovídajícího účelu trestu je vždy zhodnocení osobnosti pachatele. Je třeba zejména zjistit, zda se jedná o nahodilé vybočení z řádného života nebo zda jde o projev hlubokého narušení osobnosti. Je třeba též věnovat pozornost negativním vlivům, které na osobu působily a zaměřovat pozornost na bezprostřední příčiny recidivy. Zjištění týkající se osobnosti pachatele mají značný význam pro zaměření resocializace každého

---

³³ Válková, H., Kuchta, J. a kol. Základy kriminologie a trestní politiky. 2. vyd. Praha: C.H. Beck 2012, s. 414

odsouzeného v průběhu výkonu trestu odnětí svobody a stanovení individuálních metod zacházení³⁴.

3. Penitenciární zacházení

3.1. Nepodmíněný trest odnětí svobody

Každé právní odvětví plní ve společnosti určité funkce, směřující obecně k zajištění nezbytné stability společenských vztahů regulovaných právem i k vytvoření prostoru jejich dalšího vývoje. Rozlišujeme funkce regulativní, ochrannou, preventivní a represivní. Dominující funkcí trestního práva je funkce ochranná, spočívající v tom, že trestněprávní normy působí jako krajní právní prostředek, tzv. ultima ratio, ochrany společnosti před nejzávažnějšími útoky, kvalifikovanými jako trestné činy³⁵. Nepodmíněný trest odnětí svobody navíc představuje mezi trestními sankcemi sankci ultima ratio, což je výslovně uvedeno v § 55 odst. 2 trestního zákoníku, podle něhož za trestné činy, u nichž horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje pět let, lze uložit nepodmíněný trest odnětí svobody jen za podmínky, že by vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu zjevně nevedlo k tomu, aby pachatel vedl řádný život. Tento předpoklad musí být zjevný a musí se opírat o hodnocení osoby pachatele. V hodnocení se promítnou všechny skutečnosti, k nimž soud přihlíží při úvahách o druhu a výměře trestu, charakterizující jak možnost nápravy pachatele, tak i jeho osobní, rodinné, majetkové a jiné poměry, dosavadní způsob života pachatele, jeho chování po činu atd. Teprve s přihlédnutím k celkovému osobnímu profilu pachatele, je možné učinit závěr, že žádný z mírnějších druhů trestů nepostačuje k tomu, aby vedl řádný život. Bude tomu tak zejména v případě, že půjde o recidivu, když selhalo výchovné působení předchozích trestů³⁶. Trest odnětí svobody je nejtěžším trestem ve smyslu našeho práva, představuje nejvyšší míru represe, tudíž má být použit pouze v krajních případech. Není-li třeba trestu odnětí svobody, má být uložen trest jiný jako samostatný trest nebo rozhodnuto o jiném alternativním hmotně právním nebo procesně právním řešení³⁷.

---

³⁴ Suchý, O. Příčiny a prevence recidivy. Praha: Výzkumný ústav kriminologický. 1983, s. 158-161

³⁵ Kalvodová, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. 1. vyd. Brno: Masarykova Univerzita, 2002, s. 85

³⁶ Šámal, P., a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1 vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 651

³⁷ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Vanduchová, M. Systém českého trestního práva. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Novatrix, s.r.o. Část třetí, tresty a ochranná opatření, s. 58

Základním účelem trestu je ochrana společnosti před trestnými činy a jejich pachatelí, čehož má být dosaženo prostřednictvím dílčích účelů, a to zabráněním odsouzenému v dalším páchaní trestné činnosti (individuální represe), výchovným působením na pachatele ve směru vedení řádného života (individuální prevence) a výchovným působením na ostatní členy společnosti (generální prevence). Trest odnětí svobody v sobě zahrnuje výrazný moment individuální represe (především odnětí svobody pohybu), avšak co se týče preventivního působení, je na trest odnětí svobody pohlíženo skepticky³⁸. Výkon trestu odnětí svobody má celou řadu negativních účinků. Odnětí svobody představuje hluboký zásah do kontinuity dosavadního života odsouzeného. Vzhledem ke skutečnosti, že je pachatel v průběhu výkonu trestu vyloučen ze svého dosavadního sociálního prostředí, dochází v řadě případů k trvalému zprětrhání vazeb, zejména rodinných, pracovních, vztahů k bydlišti, k přátelům. Existuje tu proto nebezpečí, že se odsouzenému nepodaří po propuštění navázat potřebné vazby a dojde tak k podstatnému ztížení resocializačního účinku. Dalším negativem je vliv vězeňské subkultury. Ve věznicích dochází k protichůdným procesům, kdy sice na jedné straně vystupuje snaha odsouzeného resocializovat, ale na straně druhé je omezen na osobní svobodě, je součástí života uzavřeného zařízení, kterému se odsouzený musí více či méně přizpůsobit. Trest odnětí svobody tak představuje rozporný prostředek resocializace, neboť dochází ke snaze resocializovat osobu vyčleněnou výkonem trestu ze společnosti. Negativním účinkem výkonu trestu odnětí svobody je také stigmatizační efekt, ztěžující začlenění odsouzeného do společnosti po propuštění³⁹. Dále můžeme mezi negativní vlivy zařadit i narušení volných vlastností vězňů, neboť vězni nejsou nuceni se samostatně rozhodovat, mají vše zajištěno, gradaci komplexu méněcennosti, narůstání zadluženosti v civilním životě popř. i kontakt s drogami nebo vězni, kteří drogy zneužívali či zneužívají⁴⁰. I přes výše popsané negativní účinky představuje trest odnětí svobody „páteř“ trestního systému, a to především proto, že umožňuje velmi intenzivního působení na odsouzeného a naplňuje představy společnosti o jeho potrestání. Jedná se o trest nejpřísnější, avšak univerzální. Univerzální proto, neboť je

---

³⁸ Kalvodová, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. 1. vyd. Brno: Masarykova Univerzita, 2002, s. 87-88

³⁹ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Vanduchová, M. Systém českého trestního práva. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Novatrix, s.r.o. Část třetí, tresty a ochranná opatření, s. 50-52

⁴⁰ Černíková, V. a kol. Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 115

obsažen v každé skutkové podstatě ve zvláštní části trestního zákoníku, což znamená, že jej je možné uložit za každý trestný čin a kterémukoli pachateli. S univerzální povahou tohoto trestu souvisí též skutečnost, že nejsou obecně stanoveny žádné zvláštní zákonné předpoklady pro uložení tohoto trestu. Nejpřísnější proto, že představuje ve srovnání s ostatními druhy trestů nejzávažnější zásah do nejširšího okruhu základních práv a svobod jedince. Znamená nejen zbavení osobní svobody spojené s povinností podrobit se určitému režimu výkonu trestu, ale omezuje též řadu dalších práv a svobod. Může být též označen za trest základní, ačkoli se již nejedná o nejčastěji používaný druh trestu, a někdy též hovoříme o trestu nezastupitelném, neboť u určitého okruhu pachatelů pouze izolace představuje způsob eliminace nežádoucího chování pachatele⁴¹. Resocializace a ochrana společnosti nabývají zvláštního významu u dlouhodobých trestů odnětí svobody, které jsou vymezeny pouze spodní hranicí, a to 5 let⁴². Zvláště v případě dlouhodobých trestů vystupuje do popředí nutnost postpenitenciární péče, která ovšem je, jak bude popsáno dále, pouze dobrovolná. Právě zde se ukazuje býti velice důležitá kontinuita penitenciárního a postpenitenciárního zacházení, za účelem dovršení resocializace osoby a její opětovného začlenění do společnosti.

3.2. Resocializační snahy při výkonu trestu odnětí svobody

K tomu, aby se stejný jedinec opakovaně nedopouštěl trestného činu, je třeba jej v rámci penitenciárního působení správně socializovat, či resocializovat (v mnoha případech totiž dochází ve věznicích spíše k prvotní socializaci, nebo pokračování socializace žádoucím směrem)⁴³.

Socializací rozumíme proces začleňování jedince do společnosti. Jeho celoživotní biologické, psychické a sociální zrání⁴⁴. Proces utváření a vývoje člověka působením sociálních vlivů a jeho vlastních aktivit, kterými na tyto sociální vlivy odpovídá, vyrovnává se s nimi, podléhá jim či je tvořivě zvládá. Děje se tak začleňováním člověka

---

⁴¹ Kalvodová, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. 1. vyd. Brno: Masarykova Univerzita, 2002, s. 89-90

⁴² Mezník, J., Kalvodová, V., Kuchta, J. Základy penologie. 1. vyd. Brno: Masarykova Univerzita, 1995, s. 34

⁴³ Marešová, A., Tamchyna, M. Několik kritických připomínek k současným pokusům o resocializaci pachatelů trestných činů. Trestněprávní revue. 2011, č. 9, s. 261

⁴⁴ Biedermanová, E., Petras, M. Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programu zacházení. Praha: IKSP, 2011, s. 8

do mezilidských vztahů, zapojováním člověka do společenských činností a integrováním člověka do společensko-kulturních poměrů⁴⁵.

Resocializací pak rozumíme proces opětovné socializace, předpokládající, že u jedince již k určité socializaci, tedy ke kontaktu se sociálními normami a hodnotami, došlo. Jedná se o proces, jímž je antisociální jedinec podroben dynamickému výchovnému, případně terapeutickému programu zaměřenému na vštípení nebo posílení těch hodnot, postojů, vlastností a schopností, které mu umožní, aby fungoval v souladu, nikoli v rozporu s normami a morálním kodexem většinové společnosti⁴⁶.

K resocializaci pachatele trestného činu ve věznicích dochází prostřednictvím tzv. programů zacházení. Jedná se o časově rozvržený sled vhodných činností (aktivit odsouzeného i konání vězeňských pracovníků) sledujících dosažení žádoucích cílů, tj. pozitivních změn v chování a osobnosti odsouzeného.⁴⁷ Program zacházení je třeba již od počátku uvěznění orientovat na budoucí propuštění, nikoli jen na bezporuchový průběh trestu⁴⁸. Vedle běžného programu zacházení existují též tzv. standardizované programy zacházení, které se zaměřují na určité skupiny odsouzených a zohledňují jejich specifika (např. Program 3Z „Zastav se, Zamysli se a Změň se“ zaměřený na pachatele převážně majetkové trestné činnosti, Program pro pachatele dopravních nehod či Program zaměřený na pachatele násilí)⁴⁹.

3.3. Program zacházení

Program zacházení je zakotven v § 2 odst. 2 zákona o výkonu trestu odnětí svobody⁵⁰, který stanoví, že se mají, pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovat takové postoje a dovednosti odsouzeného, které pomohou k jeho návratu do společnosti a umožní mu vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem. Toto ustanovení reaguje na skutečnost, že většina vězňených osob se po vykonání trestu opět vrátí do

---

⁴⁵ Helus, Z. Sociální psychologie pro pedagogy. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007, s. 71

⁴⁶ Čepelák, J., citováno podle Marešová, A., Tamchyna, M. Několik kritických připomínek k současným pokusům o resocializaci pachatelů trestných činů. Trestněprávní revue. 2011, č. 9, s. 261

⁴⁷ Hála, J. Úvod do teorie a praxe vězeňství. 1. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005, s. 123

⁴⁸ tamtéž, s. 122

⁴⁹ Biedermanová, E. Je možné resocializovat osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, jsou standardizované programy zacházení účinné? Trestněprávní revue. 2013, č. 7-8, s. 181

⁵⁰ zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „zákon o výkonu trestu odnětí svobody“)

společnosti. Z důvodu ustanovení je patrné, že je opuštěn nereálný cíl úplné převýchovy pachatele a tedy i úplná eliminace jeho recidivy. Vyžaduje se takové zacházení, které zvýší šance odsouzeného na reintegraci po propuštění, na schopnost vést život v souladu se zákonem, ať už umožněním vzdělání, zvýšením kvalifikace, získáním pracovních návyků či osvojením si určitého řádu a pocitu odpovědnosti za vlastní chování⁵¹.

Vedle rámcové úpravy programu zacházení v § 41 zákona o výkonu trestu odnětí svobody je realizace programu zacházení, jakož i zaměstnávání odsouzených upraveno vyhláškou Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody⁵². Důležitost programu zacházení je stanovena v zákoně o Vězeňské službě a justiční strážní ČR⁵³, který vězeňské službě ukládá prostřednictvím programů zacházení působit na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody s cílem vytvořit předpoklady pro jejich řádný způsob života po propuštění a též vytvářet podmínky pro pracovní a jinou účelnou činnost těchto osob.

Program zacházení se zpracovává na základě komplexní zprávy o odsouzeném, která je shrnutím výsledků psychologického, pedagogického, sociálního, případně lékařského posouzení, hodnocení rizik a potřeb, a jiných dostupných materiálů k osobě odsouzeného s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti. Program zacházení zahrnuje cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení stanoveného cíle a též způsob a četnost hodnocení. Pravidelnou součástí bývá i určení způsobu zaměstnávání odsouzeného⁵⁴. Stěžejní je především jasná formulace cíle, jehož má být realizací programu zacházení dosaženo. Takovým cílem může být např. získání konkrétní pracovní kvalifikace zvyšující šanci na získání zaměstnání po propuštění na svobodu, dosažení určitého stupně vzdělání, osvojení si pracovních návyků, osvojení si určitých dovedností přispívajících k samostatnému způsobu života apod. V rámci programu zacházení může být stanoveno i více cílů, které se vzájemně doplňují. Důležitým faktorem je intelekt odsouzeného, stupeň dosaženého vzdělání, schopnosti či dovednosti, jimiž odsouzený disponuje, míra

---

⁵¹ Kalvodová, V. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012, s. 6

⁵² vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody“)

⁵³ zákon ČNR č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, (dále jen „zákon o Vězeňské službě“)

⁵⁴ § 41 odst. 1, 2, 3 zákona o výkonu trestu odnětí svobody

narušení jeho osobnosti, jeho postoje ke spáchanému trestnému činu či výkonu trestu⁵⁵. Program je vytvářen v součinnosti s každým jednotlivým odsouzeným, který vykovává trest odnětí svobody delší než 3 měsíce. Odsouzený má možnost si vybrat z těch programů, které věznice považuje za vhodné a které je schopná pomocí svých zaměstnanců, popřípadě s pomocí dalších organizací zajistit. Pokud si odsouzený žádný z těchto programů nevybere, účastní se minimálního programu zacházení stanoveného vnitřním řádem věznice. Odsouzený se stejně tak jako na vytváření programu zacházení účastní aktualizace programu zacházení. Aktualizace odráží vývoj osobnosti odsouzeného a změny v jeho chování a jednání⁵⁶.

Program zacházení se dle § 36 odst. 1 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, člení na:

- pracovní aktivity;
- vzdělávací aktivity;
- speciální výchovné aktivity;
- zájmové aktivity;
- oblast utváření vnějších vztahů.

3.3.1. Pracovní aktivity

Jednou ze základních povinností odsouzeného je dle § 28 odst. 1 zákona o výkonu trestu odnětí svobody povinnost pracovat, pokud je odsouzenému práce přidělena a není uznán práce neschopným nebo není po dobu výkonu trestu uznán zdravotně nezpůsobilým k výkonu práce. Tato povinnost zahrnuje plnění pracovních povinností včetně povinnosti dodržovat pracovní kázeň⁵⁷. Smyslem pracovních aktivit je především vytvoření pracovních návyků u těch odsouzených, kteří si je doposud nevytvořili a současně uchování pracovních návyků u odsouzených, kteří před výkonem trestu pracovali⁵⁸. Smysluplná, dobře řízená a organizovaná práce rozvíjí pracovní návyky a s tím související vlastnosti osobnosti. Takto uspořádaná práce utváří

---

⁵⁵ Kalvodová, V. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012, s. 135

⁵⁶ tamtéž

⁵⁷ tamtéž, s. 88

⁵⁸ Biedermanová, E., Petras, M. Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programu zacházení. Praha: IKSP, 2011, s. 16

v žádoucím směru vztah odsouzeného k práci vůbec i k práci jako prostředku uspokojování dalších potřeb a zájmů člověka, což u odsouzených osob nebývá samozřejmostí⁵⁹.

Podstatným přínosem pracovních aktivit je též ekonomická rovina. Zaměstnávání vězňů snižuje společností hrazené náklady výkonu trestu, odsouzený se aktivně podílí na úhradě sociálního a zdravotního pojištění, podílu na platbě daně z příjmu a může plnit vyživovací povinnost vůči rodině a hradit další pohledávky (např. náklady trestního řízení atd.)⁶⁰. S pravidelnou prací, pracovním režimem, se setkává nemalý počet vězňů poprvé mnohdy až ve vězení. Vězni ve věznicích zpravidla rádi pracují, ale práci vnímají pouze jako zkrácení času a jistou formu rozptýlení a většinu z nich při práci ve věznici nenapadne, že by se po propuštění prací živili⁶¹.

V roce 2013 bylo ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnáno všemi formami pracovních aktivit průměrně 7 901 odsouzených z celkového počtu 11 688 odsouzených způsobilých k výkonu práce. Reálná zaměstnanost tedy činila 67,60%. Oproti předešlému roku došlo ke zvýšení zaměstnanosti o téměř 9%, což však bylo zapříčiněno amnestií prezidenta republiky, kdy byl i přes pokles odsouzených zaznamenán nárůst procentuální zaměstnanosti, neboť bylo propuštěno větší množství nezaměstnaných odsouzených než zaměstnaných⁶². Průměrná měsíční odměna odsouzených za rok 2013 činila 3 777 Kč⁶³. Tabulka č. 2 uvádí vývoj procentuální zaměstnanosti odsouzených od roku 2007.

ROK	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
PRÁCE ZPŮSOBILÝCH	13 066	13 701	14 701	15 103	16 151	16 812	11 688
PRŮMĚRNĚ PRACUJÍCÍCH	7 737	8 233	8 525	9 417	9 630	9 890	7 901
Tj. %	59,21	60,09	57,99	63,35	59,63	58,83	67,6
							tabulka č. 2

⁵⁹ Hála, J. Úvod do teorie a praxe vězeňství. 1. vyd.. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005, s. 124

⁶⁰ Huttnerová, R. Zaměstnávání uvězněných osob v ČR. České vězeňství. 2007, č. 3., s. 10

⁶¹ Marešová, A., Tamchyna, M. Několik kritických připomínek k současným pokusům o resocializaci pachatelů trestných činů. Trestněprávní revue. 2011, č. 9, s. 261

⁶² Statistická ročenka Vězeňské služby ČR za rok 2013, s. 35, dostupná na: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/>; (citováno ke dni 19.6.2014)

⁶³ tamtéž, s. 28

Hlavní příčiny nízké míry zaměstnanosti odsouzených osob jsou spatřovány zejména⁶⁴:

- v malém zájmu podnikatelských subjektů o práci odsouzených;
- v nízké pracovní kvalifikaci odsouzených;
- v míře nezaměstnanosti v jednotlivých regionech ČR;
- v nedostatku vhodných výrobních a skladovacích prostorů ve věznici;
- v nedostatku finančních prostředků na zřizování výrobních provozů;
- v uplatňování minimální mzdy ve vězeňství.

Obecně platí, že není dostatečné množství vhodných pracovních příležitostí pro odsouzené, a to nejen mimo věznice u podnikatelských subjektů, ale i v rámci věznic. Zároveň však není dostatek vhodných osob, tedy odsouzených s volným pohybem. Čím přísnější je totiž režim odsouzeného, tím obtížnější a nákladnější je jeho zaměstnání. Dalším problémem je nízká kvalifikace odsouzených, stejně tak jako jejich nízká motivace⁶⁵.

Zvýšení zaměstnanosti odsouzených lze dle odborníků dosáhnout dvěma základními způsoby, a to rozvojem vlastní hospodářské činnosti věznic (zejména výrobou vhodných výrobků a poskytováním určitých služeb pro stát, tedy formou státních zakázek) a zvyšováním podílu vězňů zaměstnávaných mimovězeňskými podnikatelskými subjekty⁶⁶. Vyšší zaměstnanosti by mohla napomoci též efektivnější dislokace vězňů do konkrétních míst⁶⁷.

3.3.1.1. Základní formy pracovních aktivit

Zaměstnávání odsouzených se uskutečňuje v těchto základních formách:

- vnitřní režie a vlastní výroba (výrobní činnost v dané věznici);
- u podnikatelských subjektů;
- v provozovnách střediska hospodářské činnosti;
- vzdělávání denním studiem.

---

⁶⁴ Hála, J. Úvod do teorie a praxe vězeňství. 1. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005, s. 126.

⁶⁵ k tomu více viz kapitola 4.6.2. Hledání zaměstnání

⁶⁶ Hála, J. Úvod do teorie a praxe vězeňství. 1. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005, s. 128

⁶⁷ Haluzová, S., Blanda, R. Při práci utíká trest rychleji. České vězeňství. 2009, č. 2, s. 17

Jednou z forem zaměstnávání vězňených osob je práce u podnikatelských subjektů. Zařazení k tomuto subjektu se uskutečňuje na základě smlouvy o zaměstnání mezi podnikatelským subjektem a věznicí. K takovéto práci musí dát odsouzený v souladu se zákonem o výkonu trestu odnětí svobody písemný souhlas⁶⁸. Jedná se o práci manuálně méně náročnou, jako je kompletace výrobků, balení propagačních materiálů, lepení obálek, výroba jednoduchých výrobků z oblasti sklářství nebo strojírenství⁶⁹. Zaměstnávání odsouzených podnikatelskými subjekty mimo věznice představuje směr, jak by bylo možné zaměstnanost odsouzených osob zvýšit. Je však potřeba k tomu zaměstnavatele motivovat. Zaměstnávání odsouzených je považováno za rizikové, proto by zaměstnavateli ze zaměstnávání odsouzené osoby měly plynout určité výhody, a to zejména ekonomické. Motivací by tak mohla být daňová úleva podnikatelského subjektu či statní dotace na takto zaměstnávanou osobu. Podpořit zaměstnávání odsouzených osob by též mohlo stanovení povinnosti podnikatelským subjektům odebírat určité množství výrobků od věznic s vlastní výrobní činností či subjektů zaměstnávajících stanovené procento odsouzených osob.

3.3.2. Vzdělávací aktivity

Právo na vzdělání je v ČR ústavně zaručeno a zakotveno v čl. 33 Listiny základních práv a svobod. V průběhu výkonu trestu odnětí svobody je odsouzeným podle § 27 zákona o výkonu trestu odnětí svobody omezen či přerušen výkon některých ústavně zaručených práv a svobod, právo na vzdělání odsouzeného mezi ně však nepatří.

Vzdělávání denním studiem je vedle pracovních aktivit nedílnou součástí resocializačních programů. Dle § 34 odst. 2 zákona o výkonu trestu odnětí svobody jsou odsouzení zařazení do formy denního studia posuzováni jako odsouzení zařazení do práce. Vzdělávání odsouzených je tak postaveno na roveň zaměstnání a může probíhat v pracovní době⁷⁰. Vzdělávání odsouzených není tedy pouze doplňkovou aktivitou k pracovní činnosti, ale příprava na budoucí povolání se považuje za formu, jakou odsouzení plní své pracovní povinnosti⁷¹.

---

⁶⁸ § 30 odst. 4 zákona o výkonu trestu odnětí svobody

⁶⁹ Huttnerová, R. Zaměstnávání uvězněných osob v ČR. České vězeňství. 2007, č. 3., s. 10

⁷⁰ Biedermanová, E., Petras, M. Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programu zacházení. Praha: IKSP, 2011, s. 20

⁷¹ Kalvodová, V. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012, s. 115

Vzdělávací aktivity probíhají zejména pod záštitou Středního odborného učiliště Vězeňské služby ČR, které je zařazeno mezi školy České republiky, tudíž může vydávat celostátně platná vysvědčení a výuční listy, stejně jako ostatní školy. V individuálních případech je umožňováno středoškolské a vysokoškolské studium. Souvisí to především s délkou výkonu trestu a osobnostními předpoklady odsouzeného. Další vzdělávání mimo školská vzdělávací střediska poskytují přímo odborní zaměstnanci vězeňské služby (speciální pedagogové, sociální pracovníci)⁷².

3.3.3. Speciální výchovné aktivity a zájmové aktivity

Speciálními výchovnými aktivitami programu zacházení se rozumí individuální a skupinové speciální pedagogické a psychologické činnosti, vedené kompetentními zaměstnanci, zaměřené na osobnost konkrétního odsouzeného s cílem na něj pozitivně působit a ovlivnit jeho chování. Velký důraz je v této oblasti kladen na práci s odsouzenými, kteří mají zkušenost s návykovými látkami.

Smyslem zájmových aktivit je nejen vyplnit čas odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody, ale zejména naučit odsouzené trávit volný (mimopracovní) čas aktivně a smysluplně a po propuštění z výkonu trestu změnit podstatně životní styl. Řada odsouzených totiž trávila před výkonem trestu většinu volného času vysedáváním po hospodách, konzumací alkoholu, drog, nudou⁷³.

Obecně však platí, že aktivity v rámci programu zacházení jsou limitovány možnostmi věznic, a to finančními prostředky, množstvím a odborností jednotlivých pracovníků, vybavením i prostorem. Problematická je též motivace odsouzených. Odsouzený se může účastnit pracovních či speciálně výchovných aktivit čistě účelově, ve snaze získat lepší hodnocení. Teorie tak bohužel často neodpovídá skutečnému stavu.

3.3.4. Oblast vytváření vnějších vztahů

Utváření vnějších vztahů je důležité zejména při zařazení odsouzeného do tzv. výstupního oddělení věznice. Podle zákona o výkonu trestu odnětí svobody⁷⁴ se

---

⁷² Biedermanová, E., Petras, M. Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programu zacházení. Praha: IKSP, 2011, s. 21

⁷³ Mezník, J., Kalvodová, V., Kuchta, J. Základy penologie. 1. vyd. Brno: Masarykova Univerzita, 1995, s. 48

⁷⁴ § 74odst. 1 zákona o výkonu trestu odnětí svobody

výstupní oddělení zřizují ve všech typech věznic, přičemž se do nich zpravidla zařazují na přiměřenou dobu před výstupem ti odsouzení, kterým byl uložen trest odnětí svobody na dobu delší než 3 roky (u nichž se tedy předpokládá určitá míra ztráty kontaktu s realitou vzhledem k dlouhodobému pobytu ve věznici) a odsouzení, jimž je třeba pomáhat při vytváření příznivých podmínek pro samostatný způsob života (typicky se jedná o odsouzené sociálně slabé, bez domova či rodinných a jiných sociálních vazeb). Odsouzeného do výstupního oddělení umisťuje ředitel věznice na návrh odborných zaměstnanců, zpravidla 6 měsíců před očekávaným skončením výkonu trestu. Účelem je podpořit odsouzeného v odpovědnosti a samostatnosti a proto se při zařazování na výstupní oddělení využívá principu dobrovolnosti, založeném na motivaci odsouzeného připravit se na propuštění. Výstupní oddělení je primárně určeno pro odsouzené, kteří vystupují z věznice po vykonání celého trestu, mohou do nich však být zařazeni i odsouzení připravující se na podmíněné propuštění⁷⁵.

Výstupní oddělení má volnější režim a práce s odsouzeným je v něm zaměřena na přípravu na samostatný způsob života mimo věznici. Program zacházení je zde specifický, jeho základem mají být aktivity samoobslužné, speciálně výchovné a aktivity zaměřené na kontakt odsouzeného s vnějším světem a na posílení sociálních vazeb pro dobu po propuštění (extramurální aktivity). Oddělení jsou vybavena domácími spotřebiči (pračka, žehlička, vařič, atd.) a odsouzení tak mají možnost si, pod odborným dohledem, připravovat jídlo, prát a vykonávat základní „domácí práce“. Co se týče materiálního vybavení oddělení, mělo by se co nejvíce podobat civilnímu bydlení. Nejdůležitější jsou aktivity extramurální a měla by jim být věnována zvýšená pozornost. Osoby by měly mít možnost opravdu nahlédnout mimo věznici a některé sociální situace si sami vyzkoušet, jako např. jednání na úřadu práce či cestování prostředky hromadné dopravy⁷⁶.

Uskutečňuje se zde tedy konec penitenciárního a úvod do postpenitenciárního působení. Otázkou ale je, zdali by do výstupního oddělení neměli být zařazováni všichni vězni. Domnívám se, že i v případě uložení trestu kratšího než 3 roky a i v případě dalších

---

⁷⁵ Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Stanoviska 6. Vězeňství. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, s. 59; Mezi vězením a komunitou. Sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězňených osob. 1. vyd. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s., s. 51

⁷⁶ Mezi vězením a komunitou. Sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězňených osob. 1. vyd. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s., s. 52

osob, nežli těch, u kterých jsou shledány vážné důvody pro poskytnutí pomoci, může být opodstatněné výstupním oddělením projít. Pachatel se zpravidla dopouští trestné činnosti z důvodu určitého problému (např. nezaměstnanost, dluhy atd.) a pokud tento problém nebude vyřešen za odborné pomoci, je pravděpodobné, že se osoba dopustí, ve snaze daný problém řešit sama, trestné činnosti opakovaně.

V rámci (nejen) výstupního oddělení působí na odsouzené jak odborní pracovníci Vězeňské služby ČR, tak i další osoby a subjekty, napomáhající jejich zapojení do běžného života. Jedná se především o sociální kurátory a pracovníky Probační a mediační služby, ale také o nevládní neziskové organizace, kterých přibývá a zvyšuje se tak nabídka poskytovaných služeb.

3.4. Standardizované programy zacházení

Standardizovaným programem nazýváme program, jenž prošel procesem jednotné úpravy při jeho zpracovávání a předložení a splňoval předem daná formální kritéria na jeho vytvoření, pilotáž a supervizi, vyhodnocení, schválení, zavedení do praxe a periodické hodnocení i na vyškolení lektorů⁷⁷. Jedná se o programy zohledňující specifika pachatelů různých druhů trestné činnosti. Základním cílem je aplikovat konkrétně zaměřené, strukturované, odzkoušené a moderní penitenciární programy pro vybrané cílové skupiny odsouzených a rizikové pachatele. V těchto programech je primárně kladen důraz na snížení rizika opakování trestného činu⁷⁸.

Standardizované jsou především takové programy, které se zaměřují na snižování rizika recidivy u odsouzených za sexuálně motivované trestné činy, za násilné trestné činy včetně domácího násilí, za násilné trestné činy (např. krádeže, dopravní nehody), za trestné činy spáchané pod vlivem návykových látek a u odsouzených připravujících se na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody⁷⁹.

---

⁷⁷ Biedermanová, E. Je možné resocializovat osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, jsou standardizované programy zacházení účinné? *Trestněprávní revue*. 2013, č. 7-8, s. 181

⁷⁸ Biedermanová, E., Petras, M. Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programu zacházení. Praha: IKSP, 2011, s. 31

⁷⁹ tamtéž, s. 32

V současné době probíhají v českých věznicích tyto standardizované programy⁸⁰:

- Program 3Z (Zastav se, Zamysli se a Změň se) určený odsouzeným recidivistům páchajícím zejména majetkovou trestnou činností;
- GREPP (Intenzivní reedukační program zaměřený na práci s vinou) určený pachatelům odsouzeným za trestné činy páchané na dětech (týrání dětí, sexuální zneužívání dětí);
- GREPP 2 (Dlouhodobý terapeutický program) navazující na program GREPP s cílem snížit rizika recidivy po propuštění;
- Program TP 21 Junior zaměřený na snižování agresivních projevů mladistvých odsouzených zejména vůči spoluodsouzeným a zaměstnancům věznic;
- Program pro pachatele dopravních nehod;
- Program zaměřený na pachatele násilí (pachatele domácího násilí a jiných forem násilného jednání)⁸¹.

3.4.1. Program 3Z (Zastav se, Zamysli se, Změň se)

Vzhledem ke skutečnosti, že tento program je zaměřen na již recidivující pachatele, tak se jím budu zabývat hlouběji, jakožto konkrétní možností prevence recidivy.

Cílem programu je vést odsouzené k vytvoření si adekvátního náhledu na trestnou činnost a uvědomit si a přijmout konkrétní důsledky vyplývající z jejího páchání. Měl by odsouzené osoby podnítit ke změně postojů a myšlení vedoucích ke kriminálnímu jednání a motivovat je k získání nových sociálních dovedností a nekriminálnímu soběstačnému způsobu života po propuštění⁸². Odsouzený je edukovaný v různých stylech myšlení, přičemž je motivován k nácviku a následnému používání alternativního myšlení ve svém praktickém životě, také se snaží víc domýšlet následky svého jednání⁸³.

---

⁸⁰ Biedermanová, E. Je možné resocializovat osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, jsou standardizované programy zacházení účinné? *Trestněprávní revue*. 2013, č. 7-8, s. 181-182

⁸¹ standardizován ke dni 14.11.2012

⁸² Biedermanová, E., Petras, M. Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programu zacházení. Praha: IKSP, 2011, s. 37

⁸³ Ivanovičová, M. Zastav se, zamysli se, změň se. *České vězeňství*. 2010, č. 2, s. 25

Aby mohl odsouzený zařazen do programu 3Z, musí být splněna následující kritéria⁸⁴:

- žádost o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s minimální lhůtou čtyři měsíce před soudním projednáním nebo šest měsíců do konce výkonu trestu odnětí svobody, zpravidla během umístění odsouzeného ve výstupním oddělení;
- opakovaná trestná činnost (minimálně dvakrát soudně trestán);
- motivace k řádné účasti, nenarušené např. eskortami k soudu;
- schopnost porozumět základním instrukcím, informacím a jednoduchému textu.

V určitých případech však odsouzený do programu 3Z být zařazen nemůže, a to jestliže⁸⁵:

- je duševně nemocný v akutně neošetřeném stavu;
- trpí výraznou poruchou osobnosti;
- byl odsouzen za sexuálně motivovaný trestný čin;
- byl zařazen do zvláštního bezpečnostního režimu výkonu trestu odnětí svobody.

V rámci citované studie Institutu pro kriminologii a sociální prevenci⁸⁶ byl proveden výzkum efektivity tohoto programu. Daný výzkum však nepotvrdil stanovenou hypotézu, že absolvování resocializačního programu 3Z bude mít za následek menší recidivu po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Existuje však několik důvodů, které mohly mít vliv na zjištěný výsledek. Jedním z nich je časové rozmezí, jež uběhlo od propuštění respondentů (řádově 6 až 8 měsíců) spolu s faktem, že ve vězení v době výzkumu vykonávalo trest odnětí svobody ještě přibližně 40% odsouzených (došlo tak ke zmenšení výzkumného souboru). Aby bylo skutečně možné vyhodnotit efektivitu programu, bylo by třeba výzkum recidivy zopakovat po uplynutí 2 let od propuštění všech respondentů. Dalším důvodem může být skladba vybraných respondentů z hlediska jejich motivace. Snahou je do programu zařadit osoby, které mají zájem program absolvovat, spolupůsobí zde ale i účelovost odsouzených získat dobré

---

⁸⁴ Biedermanová, E., Petras, M. Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programu zacházení. Praha: IKSP, 2011, s. 37

⁸⁵ tamtéž

⁸⁶ Biedermanová, E., Petras, M. Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programu zacházení. Praha: IKSP, 2011, s. 51 a násl.

hodnocení pro účely rozhodování soudu ohledně jejich podmíněného propuštění nebo přeřazení do mírnějšího typu věznice. Na zjištěný výsledek mohou mít vliv i další faktory, kterými jsou např. připravenost sociálního zázemí po propuštění či finanční závazky respondentů⁸⁷.

3.5. Jak sestavit vhodný program zacházení?

Výkon trestu odnětí svobody je odsouzenému ukládán za účelem zabránění dalšího páchaní trestné činnosti, zajištění jeho nápravy a ochrany společnosti. Ochrana společnosti se vztahuje nejen k době, po kterou odsouzený vykonává trest odnětí svobody, avšak rovněž k životu pachatele po propuštění. Na posledně jmenovaný aspekt přesouvají vyspělé vězeňské a probační systémy stále větší těžiště své pozornosti⁸⁸.

Pro práci s pachateli trestných činů je nezbytné mít dostatek informací o tom, jakým způsobem pachatelé vystupují ve vztahu k sobě a k ostatním, jaká nebezpečí mohou z práce s nimi hrozit a jaká je šance na jejich nápravu. Každé intervenci s pachatelem tak musí nutně předcházet hodnocení, popisující charakteristiku osobnosti a situace ve vztahu k předpokládaným výstupům (např. o jak nebezpečného jedince se jedná, jaký má na sebe jedinec náhled, jaká je pravděpodobnost, že se pachatel nedopustí po propuštění dalšího trestného činu a integruje se do společnosti)⁸⁹.

Hodnocení pachatele, tak jak je všeobecně přijímáno vyspělými vězeňskými, resp. probačními systémy, vychází z kriminogenních rizik a potřeb pachatele. Účelem hodnocení rizik je především predikovat pravděpodobnost trestné činnosti pachatele a této predikci uzpůsobit další zacházení (intervenci) s ním⁹⁰.

Ve srovnání s vývojem predikčních a hodnotících nástrojů v těchto vyspělých systémech v zahraničí vykazovala česká scéna několik odlišností⁹¹:

- nástroje se zaměřovaly především na oblast statických faktorů⁹²;

---

⁸⁷ Biedermanová, E. Je možné resocializovat osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, jsou standardizované programy zacházení účinné? *Trestněprávní revue*. 2013, č. 7-8, s. 184

⁸⁸ Petras, M., Jiříčka, V., Hůrka, J., Netočný, M., Podaná, Z., Buriánek, J. Predikce kriminality: Nový nástroj SARPO 1 na hodnocení kriminogenních rizik a potřeb pachatele. *Trestněprávní revue*. 2010, č. 9, s. 283

⁸⁹ tamtéž

⁹⁰ tamtéž, s. 285

⁹¹ Jiříčka, V., Petras, M., Hůrka, J., Drahý, F. Hodnocení kriminogenních rizik a potřeb odsouzených nástrojem SARPO. *Soudce*. 2013, č. 10, s. 6

- nástroje se vyčerpávaly prognózou recidivy vězňených osob, aniž měl výsledek prognózy reálný dopad do penitenciární praxe nebo na něj navazovalo zacházení s vězni a snižování rizika recidivy;
- nástroje nepracovaly s kriminogenními faktory ve smyslu rizik a potřeb;
- nástroje nikdy neopustily akademickou půdu a nebyly hromadně využity v rutinní soudní, penitenciární či pospenitenciární praxi.

Profesionálové z věznic, probační úředníci a soudci se každý den zabývají hodnocením pachatelů trestných činů a podstupují tak nesnadný úkol hodnotit osobu pachatele a rozhodovat o jeho životě. Mnozí považovali dosavadní stav za neuspokojivý, začali hledat funkční řešení a z této praktické potřeby vznikla myšlenka na vytvoření nástroje hodnocení rizik a potřeb pachatele pro české prostředí⁹³.

3.5.1. Nástroj SARPO

Pro potřeby českého prostředí byl v součinnosti Vězeňské služby ČR a Probační a mediační služby ČR s Národní Probační službou Anglie a Walesu vytvořen nový hodnotící nástroj tzv. SARPO 1. V roce 2007 byla v 16 věznicích a v 19 probačních střediscích spuštěna pilotáž nástroje, na jejímž základě došlo k jeho určitým modifikacím a vznikl hodnotící nástroj SARPO 2. V letech 2011 až 2012 proběhlo testování, školení a implementace do věznic. Od dubna 2013 je nástroj zaveden jako standardní nástroj pro tvorbu komplexní zprávy (nadále však trvá přechodné období, kdy dřívější způsob zpracování komplexní zprávy mohou používat ty osoby, které nebyly dosud proškoleny)⁹⁴.

SARPO, neboli Souhrnná Analýza Rizik a Potřeb Odsouzených, je prediktivní nástroj na hodnocení rizik a kriminogenních potřeb odsouzených v podobě elektronického programu. Nástroj posuzuje pravděpodobnost opětovného selhání odsouzeného na základě⁹⁵:

---

⁹² k tomu poznámka č. 96

⁹³ Petras, M., Jiříčka, V., Hůrka, J., Netočný, M., Podaná, Z., Buriánek, J. Predikce kriminality: Nový nástroj SARPO 1 na hodnocení kriminogenních rizik a potřeb pachatele. *Trestněprávní revue*. 2010, č. 9, s. 285

⁹⁴ Jiříčka, V., Petras, M., Hůrka, J., Drahý, F. Hodnocení kriminogenních rizik a potřeb odsouzených nástrojem SARPO. *Soudce*. 2013, č. 10, s. 9

⁹⁵ tamtéž s. 6

- výpočtu statického rizika⁹⁶ z údajů o kriminálním chování;
- výpočtu dynamického rizika⁹⁷ vyhodnocujícího celkem 48 rizik v 7 základních životních oblastech;
- odhadu způsobené újmy a specifikace potenciální oběti na základě analýzy trestné činnosti;
- vyhodnocení motivace a sebehodnocení odsouzeného;
- vyhodnocení protektivních faktorů⁹⁸.

Nástroj SARPO představuje pouze systémovou změnu (změnu vnitřní, metodologickou), nejedná se o nový systém nahrazující zaběhlou penitenciární praxi. Zdroje informací o odsouzených zůstávají velmi podobné jako dříve. Zjednodušují se však informační toky, částečně se automatizují a došlo k přesnému kategorizování informací na základě analýz.

Riziko je vnímáno ve dvou dimenzích, a to jako riziko újmy a riziko recidivy. Riziko újmy je definováno jako vážná újma, která ohrožuje život nebo je traumatická a jejíž náprava bude po fyzické či duševní stránce obtížná nebo nemožná. Toto riziko určuje míru vážné újmy spojené s případnou další trestnou činností pachatele. Riziko recidivy odráží pravděpodobnost opětovného spáchání trestného činu. Potřeba odsouzeného představuje potřebu pachatele páchat trestnou činnost, jedná se však o kriminogenní dynamický prvek a ve většině případů jej lze měnit⁹⁹.

Odsouzení jsou posuzováni týmy odborníků a každý druh informace má svého zpracovatele. Nástroj SARPO prostřednictvím pevné struktury, automatické nápovědy a kontroly konzistence zaznamenávaných údajů každého zpracovatele provází procesem

---

⁹⁶ Rizikové faktory se rozdělují na statické a dynamické. Statické faktory vycházejí z anamnézy a jsou neměnné (dané, již zpětně neovlivnitelné, jako např. věk v době spáchání trestného činu, pohlaví, typ oběti, začátek trestné činnosti atd.)

⁹⁷ Dynamické faktory jsou aktuální, přítomné a lze je ovlivnit (např. finanční situace, zaměstnání, postoje podporující kriminální chování atd.)

⁹⁸ ochranné a tlumící faktory, protiváha rizik

⁹⁹ Petras, M., Jiříčka, V., Hůrka, J., Netočný M., Podaná, Z., Buriánek J. Predikce kriminality: Nový nástroj SARPO 1 na hodnocení kriminogenních rizik a potřeb pachatele. *Trestněprávní revue*. 2010, č. 9, s. 286

hodnocení, nemůže se proto stát, že by některý druh informace byl opomenut, vynechán nebo dotazován dvakrát¹⁰⁰.

Výsledkem hodnocení je komplexní zpráva s validizovanými výpočty vyjadřujícími míru statických a dynamických rizik. Poskytuje rovněž souhrnný výčet všech rizik a závažných skutečností. Komplexní zpráva slouží jako podklad pro volbu nejvhodnějších strategií zacházení v programu zacházení. Ten je pravidelně vyhodnocován a případně dále přizpůsobován rizikům a potřebám odsouzeného¹⁰¹.

Nástroj vychází z filozofie, že pokud má být účelem trestu snížení rizika recidivy, musí se poskytované intervence zaměřit na práci s riziky a kriminogenními potřebami, přičemž účinná práce s nimi vyžaduje na počátku jejich správnou identifikaci a vyhodnocení¹⁰². Vzhledem ke skutečnosti, že nástroj poskytuje měřitelná data, nabízí se do budoucna možnost zkoumání recidivy specifických skupin, jakož i výzkum efektivity intervencí, výzkum toho, které části programu zacházení jsou účinné, resp. účinnější než jiné¹⁰³.

3.6. Věznice BASTØY – věznice s nejnižší mírou recidivy v Evropě

Jsem si vědoma nejen zeměpisných a společenských rozdílů, jakož i rozdílu v množství odsouzených osob, respektive osob ve výkonu trestu odnětí svobody v České republice a Norsku, ale i přes to bych ráda uvedla velmi zajímavou zahraniční zkušenost. Společnost od věznic obecně očekává, že jejich prostřednictvím dojde k potrestání pachatele trestného činu, nikoli že pobyt ve věznici bude jakousi „dovolenou“. Hlavním účelem dle moderního pojetí trestání je ochrana společnosti a náprava pachatele, což je v Bastøyské věznici splněno. Vězeň je omezen na osobní svobodě, ale zároveň dochází efektivně k jeho nápravě tak, aby po propuštění nedocházelo k dalšímu páchání trestné činnosti.

---

¹⁰⁰ Leták SARPO – Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených. Praha: Vězeňská služba ČR, 2014, dostupný na: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/o-nas/sarpo/ke-stazeni-1742/letak-sarpo-2013>; (citováno ke dni 19.6.2014)

¹⁰¹ tamtéž

¹⁰² Jiříčka, V., Petras, M., Hůrka, J., Drahý, F. Hodnocení kriminogenních rizik a potřeb odsouzených nástrojem SARPO. Soudce. 2013, č. 10, s. 6

¹⁰³ tamtéž, s. 10

Věznice Bastøy je norská státní věznice, založená roku 1982, nacházející se na ostrově, ležícím necelých 75 km jihovýchodně od hlavního města Norska, Osla. Věznice je často označovaná za nejpohodlnější a luxusní, připomínající spíše rekreační středisko, nežli vězení, neboť zde vězni požívají svobod, které by jinde byly zcela nemyslitelné. Věznice je též někdy nazývána první ekologickou věznicí. Vězňům je zde dána důvěra a zodpovědnost, je s nimi zacházeno jako s dospělými, a dle vlastních slov se zde cítí jako lidé, nikoli jako zvířata.

Norsko má necelých 5 miliónů obyvatel, z toho přibližně 4 tisíce vězňů, ale především má specifický liberální přístup k vězňům. Nejen Bastøyská věznice vychází z přesvědčení, že jediným opravdovým trestem, kterého se vězňům dostává, je ztráta osobní svobody. Z tohoto pojetí vychází přesvědčení, že právě proto je v Norsku nižší míra recidivujících pachatelů než kdekoli jinde v Evropě. Nejnižší míru recidivujících pachatelů vykazuje právě věznice Bastøy, a to pouze 16 %.

Na ostrově, jehož rozloha činí 2,6 km², pracuje během dne 70 zaměstnanců, z toho 35 uniformovaných vězeňských dozorců. Zvláštností je, že dozorcí na ostrově nenosí žádné zbraně. Jejich hlavním úkolem je přepočítávání vězňů, ke kterému dochází ráno, dvakrát během dne na pracovištích, na večerním společném shromáždění a na závěr ve 23,00 hodin, kdy jsou vězni uzavřeni ve svých srubech. Pouze 4 z těchto vězeňských dozorců zůstává na ostrově po 16,00 hodině.

Na ostrově se nachází 115 vězňů, kteří žijí v dřevěných srubech po skupinách, čítajících maximálně 6 osob. Každý vězeň má vlastní pokoj, na kterém může mít televizor, pokud si ho s sebou přiveze. Kuchyně a další prostory ve srubu jsou společnými prostory. Hlavní myšlenkou tohoto uspořádání je zejména umožnění vězňům zvyknout si na styl života, který bude následovat po jejich propuštění.

Dalším prvek tohoto přístupu je skutečnost, že kromě jednoho společného jídla denně, si ostatní jídla, tedy snídaní a večeří, připravují vězni sami. Prostředky na nákup surovin v místním smíšeném zboží získávají jednak v podobě odměny za práci (zhruba 180 Kč za den) a dále také v podobě finanční podpory na jídlo (zhruba 2100 Kč za měsíc).

Každý vězeň na ostrově vykonává určitou práci, jejímž cílem je udržet či vytvořit u vězňů pracovní návyky. Pracovní den trvá od 8,30 do 15,30 hodin. Část vězňů pracuje

na farmě, kde pečují o zvířata, pěstují ovoce a zeleninu. Dále pracují např. v místní prádelně, kuchyni, ve stájích s koňmi, kteří slouží k tahání dříví z lesa, v truhlářské dílně, v opravě jízdních kol (mnoho vězňů vlastní jízdní kola, pořízená za vydělané peníze) nebo pomáhají s údržbou věznice. Vězni nemají pouta ani monitorovací náramky, mohou se po ostrově pohybovat volně, nosí civilní oblečení. Mohou si zakoupit jízdní kolo, v létě se si jít zaplavat na pláž, mohou jít chytat ryby, do sauny nebo si zahrát tenis. Na ostrově se dále nachází kostel, knihovna či škola, kde se vězni mohou mimo jiného naučit pracovat na počítači a tím zvýšit šanci pro nalezení práce po propuštění. Život ve věznici se má v co největší míře podobat životu na svobodě. Snahou nejen ředitele věznice je vytvoření soběstačné komunity, kde každý vězeň vykonává práci pro společný prospěch a má tak pocit potřebnosti a je mu svěřena určitá odpovědnost. Pobyt ve věznici má přispět k vytvoření sebevědomí, sebeúcty a připravit vězně na život na svobodě, zejména prostřednictvím pracovních návyků, nakupování a přípravy jídla, vzdělávání a případné poradenské činnosti.

Do věznice se však nemůže dostat jakýkoli vězeň. Vězeň může podat žádost o přemístění do Bastøyské věznice až v momentě, kdy mu zbývá 5 let do vykonání trestu. O přemístění může požádat vězeň bez ohledu na spáchaný trestný čin (jsou zde převážně pachatelé trestné činnosti související s drogami, ale i pachatelé vražd či znásilnění), za předpokladu, že splňuje stanovená kritéria přijetí. Hlavním předpokladem je odhodlanost vést po propuštění řádný život.

4. Postpenitenciární zacházení

4.1. Historie postpenitenciární péče (v 2. polovině 20. st.)

Základem právní úpravy postpenitenciární péče u nás, se stal zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, který obsahoval několik ustanovení týkající se postpenitenciární péče. Tato obecná úprava však nebyla dostatečná. Hlavním problémem úpravy byla skutečnost, že neexistoval orgán, který by v celku odpovídal za péči o osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, což bylo napraveno v roce 1970 vypracováním systému péče o občany, vracejících se z výkonu trestu odnětí svobody. Péče byla svěřena specializovaným sociálním pracovníkům národních výborů, a to sociálním kurátorům, kteří měli za úkol pečovat o dovršení nápravy a převýchovy

odsouzených, s níž bylo započato ve výkonu trestu odnětí svobody s cílem dosáhnout začlenění těchto osob zpět do řádného života. Jednalo se o dobrovolnou postpenitenciární péči, neboť osobám propuštěným z nápravně výchovných ústavů byla dána možnost využít sociálně výchovné péče a pomoci sociálních kurátorů při obstarávání zaměstnání, ubytování, při řešení finančních a dalších problémů¹⁰⁴. Tento systém fakultativní postpenitenciární péče byl v roce 1973 doplněn formou nuceného postpenitenciárního působení vůči zvláště narušeným pachatelům¹⁰⁵, a to zákonem č. 44/1973 Sb., o ochranném dohledu. Ochranný dohled představoval kombinaci sociálně výchovné péče a pomoci na straně jedné a kontroly s dohledem na straně druhé. S účinností od 1. 7. 1990 byl však tento institut zrušen. Ochranný dohled vykazoval dvě základní negativa. Především jeho ukládání zpravidla v odsuzujícím rozsudku, v době, kdy soud nemohl vědět, jaký vliv na odsouzeného bude mít ukládaný trest odnětí svobody, tudíž rozhodoval pouze na základě dřívějších negativních zkušeností s chováním odsouzeného, a proto se defakto presumovala jeho nenapravitelnost v nápravně výchovném ústavu. Druhým negativem byla ingerence represivních složek, orgánů Veřejné bezpečnosti, kterým byl dohled svěřen¹⁰⁶. Problémem zavedeného ochranného dohledu byla skutečnost, že zde převyšovala složka státního donucení nad složkou sociální práce a odborného vedení osoby propuštěné z výkonu trestu. I v případě nucené postpenitenciární péče je totiž důležité, aby těžiště resocializačního působení spočívalo právě v sociální práci a odborném vedení, nikoli ve složce donucení, která má pouze zajišťovat, aby postpenitenciární péče byla skutečně osobou akceptována. Dojde-li však k porušení rovnováhy mezi dohledem a vlastní péčí, hrozí nebezpečí, že z prostředků nucené postpenitenciární péče se stanou prostředky převážně represivní povahy a pozbydou povahy prostředků resocializačních¹⁰⁷.

---

¹⁰⁴ Vantuch, P. Stav a perspektivy systému postpenitenciárního působení v Československu. Právník. 1990, č. 11, s. 1020-1021

¹⁰⁵ dle § 4 zákona o ochranném dohledu uložil soud ochranný dohled pachateli, kterého odsoudil jako zvlášť nebezpečného recidivistu k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, nebo ho mohl též uložit pachateli, kterého odsoudil za úmyslný trestný čin nebo úmyslný přečin k nepodmíněnému trestu, nešlo-li vzhledem k osobě pachatele, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu způsobu života, k prostřední, ve kterém žil, a k povaze spáchané trestné činnosti očekávat, že bez ochranného dohledu povede řádný život pracujícího člověka

¹⁰⁶ Vantuch, P. Recidivní pachatel jako důkaz neúčinnosti uložených trestů. Sborník příspěvků z trestního práva č. 2. Praha: Ústav státu a práva ČSAV, 1990, s. 58-60

¹⁰⁷ Suchý, O. Příčiny a prevence recidivy. Praha: Výzkumný ústav kriminologický. 1983, s. 143-144

Postpenitenciární péče vykazovala dlouhodobě přetrvávající problémy. Jedním z hlavních problémů byla roztržitost legislativní úpravy. Uvažovalo se o vypracování samostatného zákona o postpenitenciárním působení, který by komplexně upravil všechny otázky, které byly obsaženy v různých právních normách, popř. které nebyly upraveny vůbec. Dalším problémem byl počet sociálních kurátorů. V roce 1971 pečovalo o necelých 5 tisíc osob 90 sociálních kurátorů, což v průměru znamenalo, že na jednoho sociálního kurátora připadalo 53 osob. Počet sociálních kurátorů se sice mírně zvyšoval, ale zvyšoval se též počet osob v jejich péči, který se v roce 1988 téměř čtyřnásobně zvýšil (oproti roku 1971)¹⁰⁸. Práce sociálních kurátorů se osvědčila při řešení dílčích problémů nepřilíš narušených, většinou prvotrestaných osob, neosvědčila se však jako dostatečně účinný prostředek boje proti recidivě trestné činnosti. Recidivující pachatelé totiž sociální kurátory většinou ani nevyhledávaly, a pokud ano, bylo nesnadné vyřešit komplex dlouhodobě nahromaděných problémů. Postupně se ukázalo, že sociální kurátor není schopen řešit všechny problémy v postpenitenciární péči a došlo k vytvoření speciálních komisí (krajských a okresních národních výborů) pro nápravně výchovnou činnost. Tyto komise významně přispěly ke koordinaci činností všech orgánů podílejících se v okrese či kraji na postpenitenciární péči. Namísto původní snahy vytvořit též republikové a federální koordinační orgány, došlo k nesystematickému rušení některých okresních a krajských komisí pro nápravně výchovnou činnost z rozhodnutí federální vlády v roce 1989. Tento krok se potvrdil být nesprávným zejména v souvislosti s amnestií prezidenta republiky vyhlášené 2. 1. 1990. Z nápravně výchovných ústavů bylo propuštěno více jak 24 tisíc osob v průběhu několika týdnů, což opakovaně vyvolalo zamyšlení se nad stavem a možnostmi postpenitenciární péče¹⁰⁹.

Jako zásadní se na počátku 90. let, ve snaze dotvořit systém postpenitenciární péče, jevíly následující kroky¹¹⁰:

Především vytvoření komplexní právní úpravy postpenitenciárního působení, formou samostatného zákona, ve kterém by byla zahrnuta komplexně celá sféra působení na osoby vracející se z nápravně výchovných ústavů na svobodu, stejně jako na další osoby

---

¹⁰⁸ Vantuch, P. Stav a perspektivy systému postpenitenciárního působení v Československu. Právník. 1990, č. 11, s. 1022-1023

¹⁰⁹ tamtéž, s. 1020,1023-1024

¹¹⁰ tamtéž, s. 1025-1029

sociálně nepřizpůsobené, a to platného pro celou (federativní) republiku. V novém zákoně by měly být zahrnuty následující formy působení:

- sociálně výchovná péče a pomoc, nadále vykonávaná sociálními kurátory národních výborů;
- sociálně výchovný dohled uskutečňovaný sociálními kurátory národních výborů a ukládaný osobám s nižším stupněm narušení než u osob, jimž byl ukládán ochranný dohled, avšak majícím opakované problémy s nápravou a převýchovou v mimoústavních podmínkách;
- ochranný dohled, popř. jiná forma nuceného postpenitenciárního působení;
- podmíněné odsouzení s dohledem a péčí o odsouzeného, spočívající v obohacení institutu podmíněného odsouzení o probační prvky;
- podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem, tzv. parole, kdy dohled by byl vykonáván buď sociálními kurátory národních výborů, nebo pod jejich vedením dobrovolnými kurátory, kteří by pečovali o dvě až tři osoby.

Dále bylo považováno za potřebné zajistit návaznost ústavního penitenciárního a mimoústavního postpenitenciárního působení, prostřednictvím sladění ustanovení zákona o výkonu trestu odnětí svobody s ustanoveními zákona o postpenitenciárním působení, s důrazem na předávání informací mezi jednotlivými subjekty, které působily jak v rámci výkonu trestu odnětí svobody, tak na svobodě. Stejně tak bylo důležité sladit ustanovení zákona o postpenitenciárním působení s dalšími, zejména trestněprávními normami.

Nezbytným bylo také diferencování forem a prostředků působení na odsouzeného po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody podle stupně jejich narušení a individuálních zvláštností, zejména odlišením působení na prvotrestané a recidivující pachatele. Důležité bylo rovněž vytvoření federálních a republikových orgánů, nejspíše komisí postpenitenciárního působení, s cílem koordinovat a metodicky řídit nižší články soustavy, jakož i obnovit systém komisí pro nápravně výchovnou činnost v krajích a okresech. S tím souvisela i nutnost zvýšení počtu sociálních kurátorů okresních národních výborů, jakož i jejich pravomocí. Též bylo navrhováno vytvoření systému dobrovolných sociálních kurátorů, kteří by byli vedeni sociálními kurátory okresních

národních výborů a zabezpečovali by individuální kontakt s propuštěnými osobami po delší dobu.

V neposlední řadě byla zdůrazněna potřeba zabezpečení kvalifikovaného nuceného postpenitenciárního působení na vícenásobné recidivisty, tedy zvláště narušené jedince, u nichž je i po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody nepříznivá prognóza jejich další trestné činnosti. Systém dobrovolné postpenitenciární péče by tedy měl být doplněna o povinnost některých osob podrobit se působení sociálního kurátora, bez něhož je pravděpodobnost nápravy a převýchovy minimální. Jedná se o vyjádření výše zdůrazněného diferencovaného přístupu k určitému okruhu odsouzených.

Je však nezbytné zdůraznit, že výše navrhované náměty na dotvoření systému postpenitenciární péče se v dané době nepodařilo realizovat, jakož i skutečnost, že navrhovaný zákon, jež by komplexně upravoval postpenitenciární působení nebyl přijat dodnes.

Na základě zákona č. 425/1990 Sb., o okresních úřadech, došlo k přenesení pravomoci okresních národních výborů v oblasti koordinace péče o společensky nepřizpůsobené občany na okresní úřady¹¹¹. Došlo tak tedy k přenesení pravomoci z národních výborů na obce, zanikly komise a aktivity nápravně výchovné činnosti, a byla dovršena roztržičnost právní úpravy postpenitenciárního péče¹¹².

4.2. Vývoj po roce 1989 - Kontinuální sociální péče

V období po amnestii prezidenta republiky se začala z iniciativy sociálních kurátorů realizovat myšlenka kontinuální sociální péče u pachatelů trestné činnosti v průběhu trestního řízení a po jeho skončení. Určitá spolupráce sociálních kurátorů s pracovníky nápravně výchovných ústavů existovala i dříve, neměla však systémový charakter a individuální přístup k odsouzeným byl spíše vlastní iniciativou jednotlivých sociálních pracovníků věznic a kurátorů. Kontinuální sociální péče zahrnuje práci s osobou (klientem) ve všech fázích trestního řízení, včetně soudního řízení, i ve výkonu trestu. Péče umožňuje řešit problémy obviněných a odsouzených v co největším předstihu před

---

¹¹¹ § 5 písm. b), příloha č. 3, položka č. 50 zákona č. 425/1990 Sb., o okresních úřadech; § 14 odst. 1 písm. d), f), g), odst. 2 písm. b) zákona č. 367/1990, o obcích

¹¹² Voňková, J. Postpenitenciární péče na rozcestí. Sborník příspěvku z trestního práva. Praha: Ústav státu a práva ČSAV, 1991, č. 3, s. 6-7

jejich propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody a tím minimalizovat následky jejich nepříznivé situace¹¹³.

Kontinuální sociální péče představuje druh speciálních programů, chápaných jako sekundární a terciální prevence recidivy kriminálního rizikového chování, určených pro pachatele trestných činů. Umožňuje plynulý přechod mezi působením penitenciárním a postpenitenciárním v rámci dosažení pozitivních změn v chování osoby (klienta) a jeho resocializaci. Je předpokladem pro efektivní využití finančních prostředků a dosahování pozitivních změn u propuštěných osob. Účelného a efektivního využití finančních prostředků lze dosáhnout pouze za předpokladu úzké spolupráce, zejména sociálního kurátora, kurátora pro společensky nepřizpůsobené občany, Vězeňské služby ČR, soudů, úřadu práce, Policie ČR a Městské policie a Ministerstva práce a sociálních věcí¹¹⁴.

Po vzniku samostatné České republiky dochází k celé řadě změn. Na základě usnesení vlády došlo v roce 1996 ke zřízení prvních funkčních míst pracovníků budoucí Probační a mediační služby a to u každého okresního soudu v zemi. Nově zřízená místa byla obsazena převážně stávajícími soudními úředníky, sloužila k zajištění administrativně-technického výkonu trestu obecně prospěšných prací a formální kontroly chování obviněných v institutech spojených s uložením zkušební doby. V některých městech došlo k obsazování míst kvalifikovaně vzdělanými lidmi z oboru sociální práce, kteří se v praxi pokoušeli rozvíjet nové pracovní postupy již v předrozsudkové fázi trestního řízení. Popsaný stav vykazoval řadu omezení, zejména kumulaci funkcí a nedostatek prostoru pro probační a mediační aktivity¹¹⁵. Tyto skutečnosti následně vedly ke vzniku Probační a mediační služby ČR, jakožto organizační jednotky státu, na základě zákona č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě. V roce 2003 se uskutečnila další reforma v oblasti veřejné správy, došlo ke zrušení okresních úřadů a jejich pravomoci v oblasti postpenitenciárního působení přešly na obecní úřady obcí s rozšířenou působností. Ke změnám dochází i v oblasti právní úpravy sociálního zabezpečení. Nadále tedy platí, že

---

¹¹³ Černíková, V. a kol. Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 215

¹¹⁴ Mezi vězením a komunitou. Sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězňených osob. 1. vyd. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s., 2008, s. 63

¹¹⁵ Štern, P., Ouředníčková, L., Doubravová, D. Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů. 1. vyd. Praha: Portál, 2010, s. 12

právní úprava postpenitenciární péče je roztržena, i přes dlouhodobě převládající názor potřebnosti zákona, který by komplexně problematiku upravil.

4.3. Současná právní úprava postpenitenciární péče

Jak již bylo uvedeno, postpenitenciární péče je důležitým nástrojem prevence recidivy páchaní trestné činnosti osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody a základním nástrojem resocializace a integrace těchto osob do společnosti. Základní členění pomoci poskytované osobám po propuštění z věznic se dělí na pomoc prostřednictvím sociálních dávek a sociálních služeb. Nezastupitelnou roli v této oblasti hraje rovněž Probační a mediální služba ČR¹¹⁶.

Podle stávající zákonné úpravy je poskytovaná postpenitenciární péče založena na bázi dobrovolnosti, osoba propuštěná z výkonu trestu tak nemá žádnou právní povinnost nabízenou pomoc využít. Od zrušení institutu ochranného dohledu nebyla zavedena žádná forma obligatorní postpenitenciární péče. Existuje však soudem nařízená sociální intervence v případě podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem, tzv. parole, a v případě podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem. Osoby jsou po stanovenou dobu podrobeny dohledu, musí plnit stanovené povinnosti a podrobit se stanoveným omezením, ale je jim rovněž poskytována potřebná pomoc.

Základ právní úpravy představuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. V rámci tohoto zákona lze postpenitenciární péči zařadit pod § 70 jako službu sociální prevence – sociální rehabilitaci, poskytovanou formou terénních, ambulantních nebo pobytových služeb, a § 30 jako odborné sociální poradenství¹¹⁷. Dalšími právními předpisy v oblasti postpenitenciární péče, upravujícími sociální dávky, jsou zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, a zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

4.3.1. Sociální služby

Sociální služby poskytované v rámci postpenitenciární péče lze rozdělit na:

---

¹¹⁶ dále jen „PMS ČR“

¹¹⁷ Mezi vězením a komunitou. Sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězňených osob. 1. vyd. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s., 2008 s. 63

- a) obecné (nespecializované) a specializované;
- b) zajišťované buď veřejnou správou, nebo nestátními neziskovými organizacemi.

Obecné sociální služby mohou být chápány jako služby zaměřené na pomoc lidem v konfliktu se zákonem bez dalšího rozlišení jejich specifických potřeb. Specializované služby zase jako služby zaměřené též na osoby v konfliktu se zákonem, které však mají nebo měly ve svém životě problém s drogami¹¹⁸. Obecné služby však mohou být chápány také jako služby poskytované obecně osobám ohroženým sociálním vyloučením, bezdomovectvím, popřípadě nalézajícím se v tíživé sociální či osobní situaci, tedy služby, které nejsou primárně zaměřeny na osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody. Na druhé straně specializované služby představují služby zaměřené na tuto cílovou skupinu, je však nutné podotknout, že takových služeb je velice málo a často navíc bývají spojené se specifickým problémem – závislostí na drogách¹¹⁹.

4.3.2. Hmotné zabezpečení pro osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody

Osobou v hmotné nouzi, tedy osobou, která s ohledem na neuspokojivé sociální zázemí a nedostatek finančních prostředků nemůže úspěšně řešit svoji situaci a je ohrožena sociálním vyloučením, může být mimo jiné i osoba propuštěná z výkonu trestu odnětí svobody. Platí, že takového osobě poskytne obecní úřad obce s rozšířenou působností informace potřebné k překonání její okamžité nepříznivé životní situace.

Osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody mají nárok na všechny dávky v hmotné nouzi, jako jiné osoby, splňují-li nároky na jejich přiznání. V praxi se nejčastěji jedná o příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení či dávku mimořádné okamžité pomoci (dávky ze systému pomoci v hmotné nouzi)¹²⁰ a příspěvek na bydlení (dávka státní sociální podpory)¹²¹.

---

¹¹⁸ Mezi vězením a komunitou. Sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězňených osob. 1. vydání. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s., 2008 s. 63

¹¹⁹ Sborník stanoviska veřejného ochránce práv. Stanoviska 6. Vězeňství. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, s. 190

¹²⁰ § 4 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi (dále jen „zákon o pomoci v hmotné nouzi“)

¹²¹ § 2 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře (dále jen „zákon o státní sociální podpoře“)

O všechny dávky v hmotné nouzi lze požádat na pověřeném obecním úřadě podle místa trvalého bydliště osoby na území ČR, vyjma mimořádné okamžité pomoci pro osoby ohrožené sociálním vyloučením, o níž je třeba žádat na obecním úřadu obce s rozšířenou působností. Podáním žádosti je zahájeno řízení o dávce, které končí buď přiznáním dávky, nebo jejím zamítnutím, přičemž lhůta k rozhodnutí je zpravidla (vyjma složitějších případů a mimořádné okamžité pomoci) 30 dní¹²².

Průměrná měsíční odměna zaměstnaných odsouzených byla v minulém roce 3,777 Kč. Po odečtení sociálního pojištění, zdravotního pojištění a zálohy na daň z příjmů fyzických osob, získají osoby čistou odměnu, kterou věznice dále rozděljuje. 30% jde na výživu nezaopatřených dětí, 32% na náklady výkonu trestu (částka však nesmí přesáhnout 1,500 Kč měsíčně), 12% představují srážky na základě nařízení soudu nebo orgánu státní správy, 4% ostatní srážky, 20% jde osobě na kapesné a 2% na úložné¹²³. Po propuštění z výkonu trestu může být na základě rozhodnutí ředitele věznice (na návrh sociálního pracovníka) přiznán propuštěné osobě finanční příspěvek na cestovné do místa trvalého bydliště a ubytování v prvních dnech na svobodě. Tento příspěvek je přiznán však pouze tehdy, nemá-li propuštěná osoba na svém kontě ve věznici žádné finanční prostředky nebo nemá dostatek finančních prostředků. Propuštěný též může požádat (při splnění výše stanovených podmínek) o mimořádnou okamžitou pomoc, která se stanoví jednorázově až do částky 1,000 Kč s ohledem na okamžité nezbytné potřeby¹²⁴. Pomoc při řešení nedostatků financí a vyřízení sociálních dávek poskytuje sociální kurátor, proto by první kroky po propuštění měly směřovat právě za ním.

4.4. Státní subjekty postpenitenciární péče

4.4.1. Sociální kurátor

Sociální kurátor je specializovaný sociální pracovník, který působí na odborech sociálních věcí obecních úřadů obcí s rozšířenou působností. Na základě své vlastní diagnostické činnosti a ve spolupráci s dalšími institucemi poskytuje sociální služby a

¹²² Sborník stanoviska veřejného ochránce práv. Stanoviska 6. Vězeňství. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, s. 187

¹²³ První kroky ke svobodě. 3. vydání. Praha: RUBIKON Centrum, 2013, s. 4-5; § 2-7 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů (dále jen „vyhláška o srážkách z odměny“)

¹²⁴ § 37 písm. e) zákona o pomoci v hmotné nouzi

dávky. Zároveň poskytuje, doporučuje, případně zprostředkovává sociální, právní a psychologickou pomoc osobám, kterým hrozí bez pomoci společnosti sociální vyloučení z důvodu jejich tíživé životní situace. Pomoc je poskytována nejen osobám propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody, ale i dalším skupinám osob společensky nepřizpůsobeným¹²⁵.

Rozsah působnosti sociálního kurátora je zákonem¹²⁶ stanoven tak, že koordinuje poskytování sociálních služeb a poskytuje odborné sociální poradenství osobám ohroženým sociálním vyloučením z důvodu předchozí ústavní nebo ochranné výchovy nebo výkonu trestu, osobám, jejichž práva a zájmy jsou ohrožena trestnou činností jiné osoby, a osobám, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností; přitom spolupracuje se zařízeními pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, s vězeňskou službou ČR, Probační a mediační službou ČR, správními úřady a územními samosprávnými celky.

V oblasti přímé práce s klientem poskytuje sociální kurátor zejména¹²⁷ základní a odborné sociální poradenství, vyhledává osoby sociálně vyloučené a osoby ohrožené sociálním vyloučením v jejich přirozeném prostředí, aplikuje metody kontinuální sociální péče, zajišťuje a zprostředkovává citlivé údaje, rozhoduje o přiznání a výši mimořádné okamžité pomoci z důvodu ohrožení osoby sociálním vyloučením, dávku vyplácí a eviduje, vypracovává program individuálního postupu a spolupracuje s dalšími subjekty.

Mezi subjekty, se kterými sociální kurátor nejčastěji spolupracuje, patří Vězeňská služba ČR. Cílem této spolupráce je především zabezpečení podmínek pro kontinuální sociální práci s pachateli trestné činnosti. Sociální kurátor tak může navštěvovat klienty ve věznicích a poskytovat jim potřebné poradenství a informace. Vězeňská služba má mimo jiné, ve vztahu k osobám, které mají trvalý pobyt na území české republiky,

---

¹²⁵ Mezi vězením a komunitou. Sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězněných osob. 1. vyd. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s., 2008, s. 60; Černíková, V. a kol. Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 222

¹²⁶ § 92 písm. b) zákona o sociálních službách

¹²⁷ Příručka pro metodiky sociální prevence a sociální kurátory. Ostrava: PITSTOPMEDIA. 2007, s. 25-28

povinnost oznámit sociálnímu kurátorovi nadcházející propuštění osoby z výkonu trestu, a to nejpozději jeden měsíc před skončením výkonu trestu¹²⁸.

Dalším subjektem je Probační a mediační služba ČR. Spolupráce je orientovaná jak na odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody (zejména příprava na podmíněné propuštění s dohledem – parole), tak na odsouzené na svobodě (podmíněné odsouzení s dohledem – probace, včetně resocializačních programů). Častá je spolupráce ve fázi před podmíněným propuštěním osoby z výkonu trestu odnětí svobody, kdy sociální kurátor může spolupracovat na přípravě stanoviska PMS ČR k žádosti o podmíněné propuštění. Sociální kurátor též může osobě, která jej kontaktovala a které byl soudně nařízen dohled PMS ČR, zprostředkovat kontakt na místně příslušného úředníka PMS ČR. Na rozdíl od sociálního kurátora, PMS ČR primárně neposkytuje věcnou a finanční pomoc, nezařizuje záležitosti spojené s ubytováním, zaměstnáním a materiálním zabezpečením, ale v případě potřeby zprostředkovává klientovi kompetentní pomoc a služby. Ke spolupráci mezi sociálním kurátorem a pracovníkem PMS ČR dochází formou předávání si informací o klientovi a potřebných podkladů, málo kdy však dochází k jejich setkání nad jednotlivou případovou prací, což by však obě strany uvítaly. Ke spolupráci též dochází při motivování klientů k řešení jejich problémů či při nasměrování klientů na další spolupracující organizace¹²⁹.

Důležitá může být též spolupráce sociálního kurátora se zdravotnickým zařízením, neboť některé osoby nejsou vedeny v evidenci praktických lékařů a nemají zajištěnou preventivní zdravotní péči, či spolupráce s krajskými pobočkami úřadu práce s cílem pomoci zprostředkovat zaměstnání osobě se ztíženým společenským uplatněním.

Mezi další subjekty, se kterými sociální kurátor spolupracuje, patří místní samospráva a poskytovatelé služeb, koordinátor služeb sociální prevence a orgány sociálně právní ochrany dětí a školských zařízení¹³⁰.

---

¹²⁸ Příručka pro metodiky sociální prevence a sociální kurátory. Ostrava: PITSTOPMEDIA. 2007, s. 31

¹²⁹ Rozum, J., Kotula, P., Tomášek, J. Účinnost dohledu u osob podmíněně propuštěných. Praha: IKSP, 2008, s. 51, 59

¹³⁰ Příručka pro metodiky sociální prevence a sociální kurátory. Ostrava: PITSTOPMEDIA. 2007, s. 31-35

4.4.2. Odborní pracovníci Vězeňské služby ČR

Personální strukturu pracovníků podílejících se na programu zacházení s odsouzenými obvykle tvoří speciální pedagog, sociální pracovník, pedagog volného času, psycholog a vychovatel. Sociální pracovník poskytuje odsouzeným samostatné sociálně-právní poradenství a provádí výchovnou a poradenskou činnost. Téměř ve všech věznicích je sociální pracovník zástupcem pro sociální spolupráci s PMS a zajišťuje kontinuální sociální péči ve spolupráci se sociálními kurátory, dalšími subjekty a neziskovými organizacemi. Navazuje též kontakty s rodinnými příslušníky odsouzených a podílí se na řešení jejich sociálních problémů. Sociální pracovník vypracovává sociální posouzení odsouzeného s doporučením programu zacházení, popř. individuální socioterapeutický plán, podílí se na zpracování návrhů na zařazení či přeřazení odsouzeného do skupiny vnitřní diferenciaci nebo do výstupního oddělení ¹³¹.

Do kategorie státních subjektů poskytujících postpenitenciární (popř. kontinuální sociální) péči patří též Probační a mediální služba ČR, které jsem vzhledem k rozsahu aktivit vyčlenila samostatnou kapitolu.

4.5. Nestátní subjekty postpenitenciární péče

Po roce 1989 nastala možnost, aby pouze státem poskytovaná sociální pomoc byla doplněna o činnosti občanských, církevních a charitativních sdružení a organizací, čímž došlo k rozšíření druhů poskytovaných sociálních služeb. Pro efektivní fungování a poskytování sociálních služeb jsou nepostradatelné odborné znalosti a sociální dovednosti navazování kontaktu s klientem, tedy odborné vedení sociální péče a pomoci, nikoli jen nadšení a aktivita. Podle druhu sociální pomoci můžeme subjekty členit na poskytující¹³²:

- materiální pomoc (šatstvo, jídlo apod.);
- poradenskou pomoc (v situaci nouze, krize);

---

¹³¹ Mezi vězením a komunitou. Sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězňených osob. 1. vyd. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s., 2008, s. 38-39; Černíková, V. a kol. Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 220

¹³² Černíková, V. a kol. Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 225-226

- sociální péči (může zahrnovat stravování, osobní hygienu, ubytování, zdravotní péči či integrativní program).

Jak již bylo uvedeno výše, služby, resp. jejich poskytovatele lze také dělit podle toho, zdali jsou nabízeny obecně skupinám osob, které se nacházejí v nepříznivé sociální či osobní situaci (např. Armáda spásy), či jsou zaměřené převážně na určitou skupinu osob, konkrétně na osoby buď ve výkonu trestu odnětí svobody, nebo osoby z výkonu trestu již propuštěné (zejména RUBIKON Centrum či Český helsinský výbor).

4.5.1. Armáda spásy

Mezi tradiční obecné subjekty patří zejména Armáda spásy. Jedná se o křesťanskou organizaci, která vznikla již v 60. letech 19. století v Anglii, odkud se rozšířila do 53 zemí světa. Z Československa odešla v roce 1951 v souvislosti s represemi proti křesťanským organizacím a vrátila se v roce 1991. Pracuje s nejrůznějšími skupinami obyvatel, jako jsou bezdomovci, alkoholici, narkomani, sirotci, osamělé matky, nezaměstnaní, ale i osoby propuštěné z výkonu trestu. Pro každou skupinu buduje zařízení se speciálními programy, zaměřenými na vytvoření schopnosti žít samostatně a být prospěšný jiným potřebným. Osobám propuštěným z výkonu trestu může Armáda spásy doporučit či zajistit ubytování v azylových domech Armády spásy. V některých případech dochází i k setkávání s rodinou odsouzených, s cílem vyjádřit jim podporu. Oddělení vězeňské péče armády spásy se též zapojilo jako partner v projektu Šance, zaměřeného na podporu zaměstnatelnosti propuštěných osob¹³³.

4.5.2. RUBIKON Centrum (Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s.)

RUBIKON Centrum je nestátní organizace, založená v roce 1994. Dříve nesla název Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s., avšak v roce 2012 došlo k přejmenování na RUBIKON Centrum. Cílem sdružení je zajištění opětovného začlenění lidí s trestní minulostí do společnosti, rozvoj jejich schopností pro uplatnění na trhu práce, dosažení jejich sociální a pracovní integrace a tím snižování recidivy trestné činnosti. Sdružení se též zaměřuje na řešení finančních problémů souvisejících se zadlužením. Mezi hlavní

---

¹³³ Voňková, J., Chalupová, J. Sociální práce s pachateli. 1. vyd. Praha: Leges, 1992, s. 115-116; <http://www.armadaspasy.cz/>

programy Sdružení patří motivační a učební programy pro odsouzené, mentoring, reintegrační programy, vzdělávání odborníků v trestní justici, příprava systémů umožňující oddlužení motivovaných klientů, mezinárodní spolupráce, informační aktivity a odborná knihovna¹³⁴.

4.5.2.1. Reintegrační program Plus

Hlavním cílem programu je zvýšit šanci na sociální a ekonomickou reintegraci osob ve výkonu trestu odnětí svobody a po výstupu z výkonu trestu. Prostřednictvím projektu by mělo dojít k posílení kompetencí potřebných ke zlepšení postavení na trhu práce a celkové integraci do společnosti, zejména posílení právního vědomí, finanční gramotnosti a schopnosti řešit své zadlužení, posílení odpovědnosti za svůj život, motivace k plnění svých povinností atd. Mezi základní aktivity programu patří motivační program ZZ (Získej zaměstnání), kurzy řešení zadluženosti, právní poradna popř. odborné poradenství a individuální mentoring po propuštění z výkonu trestu. Jedná se tedy o programy, zaměřené na získání zaměstnání a řešení nepříznivé finanční situace způsobené dluhy, což jsou dva základní problémy, se kterými se propuštěné osoby setkávají nejčastěji a bývají též důvodem ke spáchání dalšího trestného činu, tedy důvodem kriminální recidivy.

RUBIKON Centrum realizuje, často ve spolupráci s dalšími organizacemi, ať nestátními tak státními, různé programy a projekty se zaměřením na výše uvedené problematické oblasti. Např. Projekt Šance – zaměstnávání osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody, Pomůžeme ti pracovat, Život po vězení či Dluhy – snadno tam, těžko zpátky.

4.5.3. Český helsinský výbor

Český helsinský výbor je organizace na ochranu lidských práv, která navázala na činnost Charty 77 a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných. Mezi hlavní oblasti působení této organizace patří dodržování lidských práv v ČR, boj proti rasismu a nesnášenlivosti, vězeňství a justice, sociální a právní poradenství a výchova k lidským právům. V oblasti vězeňství a trestní justici se zabývá zejména lidskými právy ve

---

¹³⁴ Mezi vězením a komunitou. Sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězňených osob. 1. vyd. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s., 2008, s. 92; <http://www.rubikoncentrum.cz/>

vězeňství, respektováním lidské důstojnosti vězňených osob, podporou institutů restorativní justice, právem na spravedlivý proces, na sociální reintegraci odsouzených a rodinné vazby vězňených osob. V oblasti sociální reintegrace realizuje Výbor skupinové aktivity ve věznicích, zaměřené na zvyšování právního vědomí a sociálních kompetencí, např. v podobě kurzu prevence a odstraňování zadluženosti. Poskytuje též sociálně právní poradenství osobám ve výkonu trestu odnětí svobody a po jejich propuštění v souvislosti se stabilizací sociálního zázemí, zejména s uplatněním na trhu práce, sociálním zabezpečením, řešením dluhů, bydlením atd.¹³⁵

4.6. Hlavní problémy osob po propuštění z výkonu trestu

Je nepochybné, že šance na dovršení sociální reintegrace propuštěných osob z výkonu trestu odnětí svobody zpět do společnosti se zvyšuje, pokud jsou vytvořeny podmínky pro znovuzачlenění této osoby do společnosti. Takovými podmínkami rozumíme zajištění ubytování a zaměstnání, disponování finančními prostředky na stravu a ostatní základní potřeby.

V rámci projektu Šance¹³⁶ došlo mimo jiné k průzkumu mezi zúčastněnými osobami těsně před jejich propuštěním (42 osob) či hned po něm (7 osob), ohledně toho, čeho se nejvíce obávají v nejbližším časovém horizontu po svém propuštění a co pro ně představuje rizikový moment vedoucí k potenciální recidivě. Z výzkumu vyplývá, že respondenti očekávají největší obtíže s hledáním zaměstnání, bydlení, obávají se odmítání se strany širšího sociálního okolí, recidivy závislosti na návykových látkách, jakož i návratu do původního „závadného prostředí“. Též se obávají, že došlo k narušení vztahů v rodině, k partnerovi či dětem a v neposlední řadě mají obavu z neschopnosti orientovat se v prostředí na svobodě, při jednání s úřady a institucemi. Za faktor, který by mohl vést k opětovnému spáchání trestného činu, považují zejména špatnou finanční situaci, obtížnost změnit svůj způsob života před nastoupením výkonu

---

¹³⁵ Mezi vězením a komunitou. Sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězňených osob. 1. vyd. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s., 2008, s. 94; <http://helcom.cz/>

¹³⁶ Projekt zaměřený na zaměstnávání osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody, realizovaný v roce 2005 Koalicí Šance, kterou tvořilo 10 organizací; výstup projektu představuje Sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězňených osob pod názvem „Mezi vězením a komunitou“

trestu a nepřijetí ze strany potenciálních zaměstnavatelů pro svoji minulou trestnou činnost, pro záznam v rejstříku trestů¹³⁷.

Obdobné výsledky vyplynuly z výzkumu institutu pro kriminologii a sociální prevenci, uskutečněného v roce 2008 mezi pracovníky PMS ČR. Hlavními příčinami spáchání opětovné trestné činnosti jsou finanční problémy odsouzených, návrat odsouzených do závadného prostředí, zhoršení možnosti nalézt zaměstnání a ztráta rodinného a sociálního zázemí odsouzených¹³⁸.

4.6.1. Zadluženost

Během výkonu trestu odnětí svobody je člověk odtržen od běžné reality života a všeho, co s životem na svobodě souviselo, a toto odtržení s sebou snadno nese vznik pocitu, že dluhy člověka ve vězení „nedoběhnou“, není třeba je řešit či přesvědčení, že věřitelé nemají právo během výkonu trestu po odsouzeném dluhy požadovat. Odsouzení často nevědí, jak vysoké jsou jejich dluhy a kdo všechno jsou jejich věřitelé. Kombinace odsouzení, nemožnosti pracovního zařazení ve věznici a dlouhé doby pobytu ve věznici pak s sebou nesou kromě nárůstu dluhů vzniklých před nástupem výkonu trestu odnětí svobody další zadlužení v podobě nákladů trestního řízení, nákladů obhajoby a nákladů výkonu trestu odnětí svobody. Vidina případné ztráty majetku a doživotního zadlužení napomáhají pasivnímu chování a páčání trestných činů se tak může stát nejsnazším způsobem získání finančních prostředků. Tato situace představuje ohrožení propuštěného pro jeho resocializaci¹³⁹. Z výše uvedeného projektu Šance vyplývá, že 94% respondentů dlužilo nějakému subjektu, přičemž nejčastěji se jednalo o dluhy ze smluvních závazků (půjček, úvěrů, leasingu), dluhy spojené s trestnou činností (náklady trestního řízení, náhrada škody), výživné vůči dětem a nedoplatky na veřejných platbách. Jako nezbytné se jeví věnovat problematice zadlužení pozornost již během výkonu trestu odnětí svobody, a to jako součást programů zacházení s odsouzenými. Vhodné by též bylo zaměřit se na zvyšování informovanosti o problematice zadluženosti a právního povědomí např. prostřednictvím besed či kurzů, určených všem

---

¹³⁷ Mezi vězením a komunitou. Sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězňených osob. 1. vyd. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s., 2008, s. 20-25

¹³⁸ Rozum, J., Kotula, P., Tomášek, J. Účinnost dohledu u osob podmíněně propuštěných. Praha: IKSP, 2008, s. 45

¹³⁹ Štern, P., Ouředníčková, L., Doubravová, D. Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů. 1. vyd. Praha: Portál, 2010 s. 194-198

odsouzeným. Problematika dluhů by měla být probírána již v nástupním oddělení a v dalším průběhu výkonu trestu opakována a prohlubována. Též se jeví jako užitečné zabývat se problematikou zadluženosti v rámci individuální práce, tedy řešení konkrétních problémů odsouzeného. Je třeba, aby odsouzení byli vedeni k odpovědnosti za vlastní jednání, bylo jim vysvětleno, proč dluhy vznikly a jak se jim pro příště vyvarovat. Pro řešení zadluženosti je potřebná návaznost práce s odsouzeným během výkonu trestu a po něm. Vzhledem k nedostatku personálu Vězeňské služby ČR je pro účinnou práci nutné spolupracovat s nevládními organizacemi, které mohou vězněným poskytnout poradenskou službu a zajistit zmíněnou návaznost práce před a po propuštění z výkonu trestu ¹⁴⁰.

4.6.2. Hledání zaměstnání

Jako jedna z bariér pro úspěšné zapojení osob po návratu z vězení do společnosti a na trh práce je záznam v rejstříku trestů. Jak vyplývá ze stanovisek Veřejného ochránce práv¹⁴¹, je třeba zvažovat opodstatněnost sledování bezúhonnosti, tedy požadavku výpisu z rejstříku trestů. Obecně lze konstatovat, že bezúhonnost uchazeče o zaměstnání by měla být zaměstnavatelem zjišťována pouze v odůvodněných případech, přičemž závěr o opodstatněnosti by měl být poměřován skrze povahu dotčeného zaměstnání a povahu případného trestného činu, jehož se uchazeč dopustil. Předpokladem úspěšné resocializace osoby po propuštění je úspěšné uplatnění na trhu práce, avšak v praxi dochází k zabránění takového uplatnění pro uchazeče, který se dopustil trestného činu, což představuje formu sekundární represe vedle samotného potrestání. Další bariéry na straně zaměstnavatele mohou způsobovat předsudky či špatné zkušenosti s těmito osobami. Zaměstnavatelé vidí v zaměstnání propuštěné osoby určité riziko, zejména v podobě obavy z recidivy trestné činnosti na pracovišti, negativního ovlivnění ostatních zaměstnanců či poškození dobrého jména firmy. Bariéry ztěžující úspěšné nalezení zaměstnání existují ovšem i na straně samotných propuštěných osob. Osoby mají často nízkou motivaci k práci, nízké vzdělání, malou praxi či nedostatek dovedností užitečných na trhu práce, mají nízkou úroveň sebedisciplíny a ztratily pracovní návyky. Již ve výkonu trestu je proto třeba vést odsouzené k vyhledávání

¹⁴⁰Mezi vězením a komunitou. Sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězněných osob. 1. vyd. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s., 2008, s. 74-76

¹⁴¹Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Stanoviska 6. Vězeňství. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, s. 189

zaměstnání, k navazování kontaktů s potenciálním zaměstnavatelem a to za součinnosti především nevládních organizací. Za tímto účelem by každá věznice měla mít k dispozici přehled o pracovních nabídkách v regionu. Je třeba též zvyšovat informovanost odsouzených o jejich reálné šanci na trhu práce a reagovat na aktuální poptávku a přizpůsobit jí nabízené rekvalifikační kurzy ve věznici. Nezbytné je informovat také potenciální zaměstnavatele a odbourávat předsudky vůči propuštěným osobám, informovat je o kvalifikaci odsouzených či realizovat náborové akce zaměstnavatelů přímo ve věznicích krátce před propouštěním¹⁴².

4.6.3. Zajištění ubytování

Neméně důležité je pro reintegraci osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody zajištění ubytování, zejména v případech, kdy se osoba nemůže vrátit do svého původního bydliště. Pokud osoba nemá stálé ubytování, může si zajistit náhradní, pro první období po výstupu, ještě před propuštěním z výkonu trestu. Může tuto informaci sdělit svému sociálnímu pracovníkovi v rámci předvýstupního poradenství či požádat o pomoc sociálního kurátora v místě návratu. Sociální pracovník či sociální kurátor pomůže s nalezením vhodného náhradního ubytování v azylovém domě, ubytovně či noclehárně¹⁴³. Azylové domy poskytují pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Mezi poskytované činnosti nepatří jen ubytování, ale i poskytování stravy či pomoci při zajištění stravy a pomoci při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí¹⁴⁴. Zároveň je zde možnost osobní hygieny, praní prádla či poskytnutí psychické podpory. Úhrada za 1 den s noclehem bývá od 50 Kč do 100 Kč. Během pobytu v azylovém domě je potřeba aktivně pracovat na změně nepříznivé životní situace a dodržovat pravidla azylového domu, o kterých je osoba poučena sociálním pracovníkem azylového domu v rámci tzv. úvodní schůzky¹⁴⁵. Stejně jako azylové domy, patří do služeb sociální prevence též domy na půl cesty, které poskytují pobytové služby zpravidla pro osoby do 26 let věku, mimo jiné propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody. Způsob poskytování

---

¹⁴² Mezi vězením a komunitou. Sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězňených osob. 1. vyd. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s., 2008, s. 82-83, 90

¹⁴³ První kroky ke svobodě. 3. vydání. Praha: RUBIKON Centrum, 2013 s. 6, dostupné na: http://www.rubikoncentrum.cz/download/brozura_prvni_kroky_na_svobode.pdf

¹⁴⁴ § 57 zákona o sociálních službách

¹⁴⁵ První kroky ke svobodě. 3. vydání. Praha: RUBIKON Centrum, 2013 s. 18-19

sociálních služeb je zde přizpůsoben specifickým potřebám těchto osob. Služby zahrnují poskytování ubytování, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti a též pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí¹⁴⁶. Domy na půl cesty osoby využívají obvykle několik měsíců až několik let, zpravidla zde mají samostatné pokoje. Stravu si připravují většinou samostatně. Je-li to možné, chodí do zaměstnání či o zprostředkování práce usilují¹⁴⁷.

5. Probační a mediační služba ČR

Probační a mediační služba ČR vznikla v roce 2001 na základě zákona č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě ČR. Představuje instituci, která vychází ze součinnosti dvou oblastí, a to trestního práva a sociální práce, čímž dochází k prosazování tzv. restorativních (obnovujících) principů v oblasti trestní justice. Restorativní justici lze chápat jako soubor postulátů, cílů a metod, které charakterizují určitý přístup k řešení problematiky zločinnosti. Hlavním účelem reakce společnosti na spáchaný trestný čin nemá být potrestání pachatele, jeho převýchova či odstrašení, ale vytvoření podmínek, aby mohly být odstraněny následky trestné činnosti. Pachatel se má aktivně podílet na náhradě způsobené škody, která je chápána široce (jako újma materiální i imateriální)¹⁴⁸. Trestný čin tak není chápan pouze jako porušení zákona, ale především jako konflikt mezi obviněným a poškozeným, resp. komunitou.

Hlavními cíli činnosti PMS ČR je integrace pachatele do společnosti bez dalšího porušování zákonů, participace poškozeného za účelem obnovení jeho pocitu bezpečí a důvěry ve spravedlnost a též ochrana společnosti.

5.1. Probační dohled a jeho účel

Pojem probace můžeme chápat v užším a širším slova smyslu. V užším, tedy právním smyslu, je probace chápána jako specifický typ soudního opatření, na rozdíl od probace v širším smyslu, kterou se rozumí celý systém služeb a funkcí zajišťovaných probační

---

¹⁴⁶ § 58 zákona o sociálních službách

¹⁴⁷ k tomu: <http://www.diakonie.cz/nase-sluzby/vsechny-sluzby/domy-na-pul-cesty/>

¹⁴⁸ Karabec, Z. Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů. 1. vyd. Praha: IKSP. 2003, s. 8-9

službou¹⁴⁹. V právním smyslu se jedná o alternativní trestní sankci umožňující podmíněný odklad trestu na zkušební (probační) dobu při současném stanovení určitých povinností (příkazů a zákazů) a podrobení odsouzeného bezprostřednímu dohledu probačního úředníka. V širším smyslu představuje probace systém, komplex výchovných opatření, pomoci a služeb zajišťovaných a organizovaných specializovanou probační službou¹⁵⁰. Zákon o probační a mediační službě chápe pojem ještě širěji¹⁵¹.

Dohledem (probačním dohledem) rozumíme opatření, které je pachateli uloženo v případě, je-li jej třeba po určitou dobu sledovat a kontrolovat. Spočívá v odborném vedení a pomoci pachateli ke změně chování. Vede ke snížení rizika opakování trestné činnosti a tím k ochraně společnosti před další kriminalitou. Dle § 49 trestního zákoníku se dohledem rozumí pravidelný osobní kontakt pachatele s probačním úředníkem, spolupráce při vytváření a realizaci probačního plánu dohledu ve zkušební době a kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem nebo vyplývajících ze zákona. Základem vykonávaného dohledu je pravidelný osobní kontakt pachatele s probačním úředníkem, bez něhož by k úspěšné realizaci dohledu nemohlo dojít. Jen osobní kontakt může zaručit, že se probační úředník důkladně seznámí s osobou pachatele, s jeho životní situací, s problémy, které s ním má řešit a jen touto formou pak může probační úředník využít své odborné kvalifikace, schopností a dovedností k patřičnému vedení pachatele, k psychosociálnímu působení na něj, k poradenské činnosti a k pomoci v řešení potíží či problémů pachatele. Co se týče spolupráce při vytváření a realizaci probačního plánu dohledu, vychází se ze zkušenosti, že úspěšnost vykonávaného dohledu a dosažení jeho cíle jsou přímo závislé též na vlastní aktivitě pachatele a na jeho pozitivní motivaci k tomu, aby se podřídil vykonávanému dohledu, případně i uloženým přiměřeným omezením a povinnostem, odstranil negativní vliv kriminogenních faktorů na své chování a nadále tak vedl řádný život. Proto je vhodné

---

¹⁴⁹ Ščerba, F. Probace a její projevy v českém trestním právu. *Trestněprávní revue*. 2009, č. 10, s. 300

¹⁵⁰ Suchý, O., Probace, postavení a úloha probačních úředníků v mezinárodním srovnání. *Právní rozhledy*. 1995, č. 7, s. 270

¹⁵¹ dle § 2 odst. 1 zákona o PMS ČR se probací rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.

zapojit pachatele již do přípravy probačního plánu dohledu¹⁵². Účelem dohledu je nejen sledování a kontrola pachatele, čímž je zajišťována ochrana společnosti a snížení možnosti opakování trestné činnosti, nýbrž i odborné vedení pachatele s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život.

Obsahem dohledu jsou zejména povinnosti pachatele, ale též povinnosti a oprávnění probačního úředníka. Základní povinností pachatele je spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu probační úředník stanoví, jakož i plnit probační plán dohledu. Dále se pachatel musí ve stanovených lhůtách dostavovat k probačnímu úředníkovi, informovat jej o svém pobytu, zaměstnání a zdrojích obživy, dodržování soudem uložených přiměřených omezení a přiměřených povinností a jiných důležitých okolnostech pro výkon dohledu, či probačnímu úředníkovi umožnit vstup do obydlí, ve kterém se zdržuje. Povinností probačního úředníka je vykonávat dohled nad pachatelem v souladu s vytvořeným probačním plánem, být mu nápomocen v jeho záležitostech, popř. plnit pokyny předsedy senátu směřující k výkonu dohledu a k tomu, aby pachatel vedl řádný život. Probační úředník je též povinen probační plán pravidelně aktualizovat s přihlédnutím k výsledku dohledu a k osobním, rodinným a jiným poměrům pachatele. Není-li stanoveno jinak, informuje probační úředník předsedu senátu soudu, který dohled uložil, o průběhu výkonu dohledu nad pachatelem, o dodržování stanovených podmínek, probačního plánu a přiměřených omezení a povinností a o jeho osobních poměrech, jednou za 6 měsíců¹⁵³.

Důležitým prvkem je, že práce probačního pracovníka směřuje nejen k dohledu (ve smyslu kontroly), ale zvláště k péči o odsouzeného a pomoci v jeho problémech s cílem posílení jeho schopností k bezkonfliktnímu způsobu života ve společnosti. Více než dohlížejícím soudním úředníkem tak musí být sociálním pracovníkem¹⁵⁴. Má-li dohled plnit úlohu alternativního trestu, je nutné jej plně chápat nejen jako pouhou kontrolu, ale především jako aktivní výchovné vedení a pomoc. Této skutečnosti musí odpovídat vedle odborné kvalifikace probačních pracovníků i omezený počet osob, nad kterými bude vykonávat jeden probační pracovník dohled, jinak vyvstává riziko, že jeho činnost

---

¹⁵² Šámal, P., a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 588-589

¹⁵³ § 51 odst. 1, 3 trestního zákoníku

¹⁵⁴ Púry, F., Šámal, P. Nad jedním rozhodnutím o probaci. Trestní právo. 1997, č. 7-8, s. 4

bude formální, převážně administrativní a probace bude málo funkční obdobou dříve uplatňovaného ochranného dohledu¹⁵⁵.

5.2. Mediace a její využití

Mediací se rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným (případně odsouzeným) a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Platí, že mediaci lze provádět pouze s výslovným souhlasem obou stran¹⁵⁶. Jedná se o neformální proces urovnávání konfliktů spojených s trestným činem a zprostředkování alternativního řešení trestních věcí prostřednictvím třetí osoby, tzv. mediátora. Cílem mediace není jen potrestání obviněného či odškodnění poškozeného, ale především nalezení řešení, které je akceptovatelné pro obě strany¹⁵⁷. Mediátor napomáhá stranám konfliktu dospět k urovnání sporu a nalézt vzájemně přijatelné řešení dané situace. Jeho úkolem je řídit proces jednání, vytvářet podmínky pro dorozumění účastníků a nalezení řešení, která zohledňují zájmy obou stran. Mediátor spor neposuzuje, ani nerozhoduje o formě jeho řešení.

5.2.1. Možnost mediace v rámci výkonu trestu odnětí svobody

Mediace se může stát jedním z postupů naplňujících cíle programu zacházení s odsouzenými osobami, jež mají směřovat k jejich sociálnímu znovuzачlenění. V rámci výkonu trestu se na procesu mediace podílejí především probační úředníci ve spolupráci se specialisty Vězeňské služby ČR, a to zejména se sociálními pracovníky a psychology¹⁵⁸.

Největší motivací k využití mediace ze strany odsouzených osob je skutečnost, že mediace představuje prostředek pro získání lepšího postavení pro podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Spolupráce s Probační a mediační službou klade na odsouzeného větší nároky po dobu jeho podmíněného propuštění, čímž dává společnosti

---

¹⁵⁵ Sotolář, A., Sovák, Z. Ke koncepci probační a mediační služby v České republice. Právní rozhledy. 1996, č. 6, s. 257-258

¹⁵⁶ § 2 odst. 2 zákona č. 257/2000 Sb., zákona o probační a mediační službě

¹⁵⁷ Žatecká, E. Probační a mediační služba dle platné právní úpravy. Časopis pro právní vědu a praxi. 2004, č. 2, s. 150

¹⁵⁸ Bernard, J., Chodura, B., Kratochvíl R. Mediace v rámci výkonu trestu odnětí svobody. Příloha časopisu české vězeňství, 2005 č. 1, s. 7

větší naději na méně rizikové chování takto propuštěných osob. Mediace probíhající již v průběhu výkonu trestu odnětí svobody jednak proces mediace urychluje a navíc dává odsouzenému možnost si lépe rozmyslet, zdali je ochoten v mediačním procesu pokračovat, neboť se seznámí s tím, co se po něm bude požadovat po propuštění¹⁵⁹.

5.2.2. Vliv mediace na míru recidivy

U pachatele, který podstoupí mediaci lze předpokládat, že přímé setkání s lidmi, které svým jednáním poškodil, na něj může mít větší výchovný efekt než standardní, a do určité míry odosobněné projednávání věci u soudu. Jde o jednu z mála cest, jak pachatelům znemožnit obvyklé racionalizační přístupy k vlastní trestné činnosti, stejně jako stereotypizaci oběti v jejich představách. Při mediačním setkání jsou konfrontováni s konkrétní osobou a dozvídají se, jaký vliv na ni skutek měl. Současně jsou přímo iniciováni, aby za své jednání převzali odpovědnost a pokusili se způsobené škody vlastními silami nahradit¹⁶⁰.

Jedním z hlavních cílů kriminologického výzkumu, který proběhl v roce 2009 analýzou údajů z databáze Rejstříku trestů u 311 osob, které se dopustily úmyslné trestné činnosti a následně podstoupily mediační jednání, bylo zjištění recidivy těchto osob. Po 4 letech od mediačního jednání došlo k prověření případné další trestné činnosti a recidiva byla zjištěna u čtvrtiny z nich (25,4%). Nejčastěji k recidivě došlo v období jednoho až dvou let po odsouzení mediovaného případu¹⁶¹. Některým zahraničním autorům výzkumů účinnosti mediace a obecně restorativní justice se již podařilo doložit, že míra recidivy pachatelů, kteří podstoupili mediaci, je znatelně nižší. Změna u pachatelů, kteří podstoupili mediaci, se neprojevuje jen nižší mírou recidivy, ale též pácháním méně závažné trestné činnosti. Existují ovšem i výzkumy, kterým se podobné rozdíly nepodařilo prokázat¹⁶².

---

¹⁵⁹ Bernard, J., Chodura, B., Kratochvíl R. Mediace v rámci výkonu trestu odnětí svobody. Příloha časopisu české vězeňství, 2005, č. 1, s. 7-8

¹⁶⁰ Zernova, M. citováno podle Rozum, J., Tomášek, J. Mediace z pohledu recidivy. Trestněprávní revue, 2010, č. 12, s. 391

¹⁶¹ Rozum, J., Tomášek, J. Mediace z pohledu recidivy. Trestněprávní revue, 2010, č. 12, s. 393-394

¹⁶² k tomu Rozum, J., Tomášek, J. Mediace z pohledu recidivy. Trestněprávní revue, 2010, č. 12, s. 392

5.3. Oblasti činnosti probační a mediační služby

5.3.1. Pracovníci probační a mediační služby

Činnost probačních a mediačních služeb plní probační úředníci a probační asistenti. Hlavní rozdíl mezi probačním úředníkem a asistentem spočívá v rozdílném požadavku na vzdělání. Zatímco u uchazeče na místo úředníka je nutný vysokoškolský magisterský titul v oblasti společenskovední, u asistenta postačí vystudování střední školy ve stejné oblasti. Po přijetí do funkce musí jak úředníci, tak asistenti absolvovat přednášky, školení a odborné zkoušky. Úředník je asistentovi nadřízen a pověřuje jej plněním různých úkolů. Činnost úředníka je více specializovaná na předrozsudkovou činnost (na mediaci), zatímco asistent zastává úkoly spojené s probačními dohledy a výkonem alternativních trestů¹⁶³.

Úkoly pracovníků probační a mediační služby se zpravidla dělí do tří oblastí, a to dle stádia trestního řízení, ve kterém jsou tyto úkoly uskutečňovány. Jedná se tedy o činnosti při aplikaci odklonů v trestním řízení, činnosti v průběhu trestního řízení před soudem a činnosti ve vykonávacím řízení¹⁶⁴. Do posledně jmenované oblasti spadá především zajištění probačního dohledu a vedení odsouzeného, kterému je dohled uložen, zahrnující prvky vedení, pomoci a kontroly, zajištění výkonu trestu obecně prospěšných prací, domácího vězení, zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce či podílení se na zpracování resocializačního programu pro dobu výkonu trestu odnětí svobody u osob, které nesplnily podmínky probace.

Vzhledem k zaměření této práce a skutečnosti, že nedílnou součástí poslání Probační a mediační služby je snižování rizik opakování trestné činnosti, jakož i vzhledem ke skutečnosti, že jedním z hlavních cílů je začlenění pachatelů do společnosti bez dalšího porušování zákonů, budu se dále věnovat pouze jednomu klíčovému institutu, a to podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

---

¹⁶³ Žatecká, E. Probační a mediační služba dle platné právní úpravy. Časopis pro právní vědu a praxi. 2004, č. 2. s. 154

¹⁶⁴ Sotolář, A., Sovák, Z. Ke koncepci probační a mediační služby v České republice. Právní rozhledy. 1996, č. 6, s. 258

5.3.2. Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody - PAROLE

Podle platné právní úpravy¹⁶⁵ může soud odsouzeného podmíněně propustit na svobodu, jestliže odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody prokázal svým chováním a plněním svých povinností polepšení a může se od něho očekávat, že v budoucnu povede řádný život nebo soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného, a odsouzený současně vykonal alespoň polovinu uloženého (popř. podle rozhodnutí prezidenta ČR zmírněného) trestu odnětí svobody, nebo odsouzený, jenž nebyl odsouzen za zvlášť závažný zločin a který dosud nebyl ve výkonu trestu odnětí svobody, vykonal alespoň třetinu uloženého (zmírněného) trestu odnětí svobody. V případě odsouzeného za přečin může být vykonaná doba trestu kratší, za předpokladu že prokázal svým vzorným chováním a plněním povinností, že dalšího výkonu trestu není třeba.

Smyslem podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody není automatické propuštění pachatele po odpykání stanovené délky trestu a bez přihlídnutí k účelu trestu, pro dobré chování, případně za dobrou práci ve výkonu trestu. Podmíněné propuštění je na místě jen tehdy, když vzhledem k účelu trestu a dalším okolnostem, je odůvodněn předpoklad, že odsouzený povede i na svobodě řádný život a že tu není pro společnost příliš velké riziko recidivy. Podstata tohoto institutu tedy spočívá v tom, že se odsouzený předčasně propouští na svobodu a že se mu výkon zbytku trestu podmíněně promíjí pod podmínkou, že se v určité, soudem stanovené zkušební době, osvědčí¹⁶⁶.

Každá osoba, která nastoupí do výkonu trestu odnětí svobody je poučena o možnosti požádat o spolupráci probačního pracovníka, v souvislosti s přípravou podkladů pro podmíněné propuštění. Spolupráce se odehrává prostřednictvím návštěv probačního pracovníka ve věznici, kde společně s odsouzeným (klientem) a za pomoci pracovníků vězeňské služby probíhá příprava podkladů pro rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění. Smyslem práce probačního pracovníka je shromáždit a vyhodnotit všechny důležité informace, za účelem rozpoznat rizika a potřeby klienta. Na základě informací získaných nejen od klienta zpracuje stanovisko, ve kterém podmíněné propuštění

¹⁶⁵ § 88 odst. 1, 2 trestního zákoníku

¹⁶⁶ Rozum, J., Kotulan, P., Jarkovská, L. Institut dohledu u podmíněného propuštění (závěrečná zpráva z výzkumu). Praha: IKSP, 2004, s. 14

doporučí (včetně možnosti doporučit též dohled či uložení určitých povinností jako např. léčbu závislosti) nebo nedoporučí. Jednou z možností soudu je následně rozhodnutí o podmíněném propuštění spolu s uložení dohledu probačního pracovníka po dobu trvání zkušební doby, a to v rozmezí jednoho až sedmi let. V takovém případě je výkonem dohledu pověřeno středisko PMS ČR v místě bydliště odsouzeného. Účelem dohledu je motivovat klienta k vedení řádného života prostřednictvím kontroly a pomoci. Spolupráce a její konkrétní pravidla jsou upravena v tzv. probačním programu, který může být chápán jako dohoda mezi probačním pracovníkem a klientem na určité období. Kontakt bývá zpravidla v prvních šesti měsících intenzivnější, poté, pokud dojde ke stabilizaci na straně klienta, se interval jednotlivých konzultací může prodloužit. Probační pracovník pravidelně vypracovává zprávy o průběhu dohledu, kde hodnotí klientovu práci a jeho motivaci žít řádným životem. Na závěr probační pracovník zpracovává konečnou zprávu, kde může vyslovit doporučení soudu, aby konstatoval, že se klient osvědčil či nikoli¹⁶⁷.

Dohled vykonávaný probačním pracovníkem musí plnit dvě funkce. Především se jedná o umožnění, aby u vhodných osob byla zkrácena doba intramurálního působení (tedy výkonu trestu ve vězeňském zařízení) a byla nahrazena dohledem vykonávaným extramurálně (na svobodě). Další funkce se uplatní v případech, kdy ani po odpykání poloviny (nebo dvou třetin) trestu odnětí svobody by nebylo jinak vhodné propustit odsouzeného na svobodu, pokud by tento postup nebyl kombinován s dohledem. Určitým způsobem se prodlužuje doba kontroly chování odsouzeného, byť je tato kontrola vykonávána mírnějšími prostředky, než je tomu v průběhu výkonu trestu odnětí svobody¹⁶⁸.

5.3.2.1. Podmíněné propuštění z pohledu praxe

Součástí studie Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, zabývající se účinností podmíněného propuštění¹⁶⁹ jsou i názory odborníků, probačních úředníků a sociálních kurátorů, zjištěné prostřednictvím dotazníkového šetření. Probační úředníci byli mimo

---

¹⁶⁷ Mezi vězením a komunitou. Sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězňených osob. 1. vyd. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s., 2008, s. 56-57; <https://www.pmscr.cz/>

¹⁶⁸ Sotolář, A., Sovák, Z. Ke koncepci probační a mediační služby v České republice. Právní rozhledy. 1996, č. 6, s. 258

¹⁶⁹ Rozum, J., Kotulan, P., Tomášek, J. Účinnost dohledu u osob podmíněně propuštěných. Praha: IKSP, 2008, s. 34 a násl.

jiné požádání o navržení nejzásadnějších doporučení pro změnu stávající praxe v oblasti přípravy a výkonu dohledu u podmíněně propuštěných. Jednou z problematických oblastí je spolupráce PMS ČR se soudy popř. dalšími subjekty. Jako zásadní se jeví především nutnost včasné reakce soudu na zprávy probačního úředníka o průběhu dohledu. Často dochází v praxi k situaci, že soudy nereagují pružně na negativní zprávy upozorňující na porušování povinností podmíněně propuštěných a pokud nedojde ke spáchání závažné trestné činnosti, nenařizují soudy výkon zbytku trestu a ani se zpravidla případem nijak nezabývají (možnou reakcí by např. mohlo být nařízení veřejného zasedání, kde by podmíněně propuštěného soudce důrazně upozornil na možnost návratu do vězení nebo výstražný dopis soudu adresovaný propuštěnému). Někteří pracovníci PMS ČR spatřují v pomalých reakcích soudů znevažování své práce a ve svém důsledku zbytečnost institutu dohledu. Další z oblastí navrhovaných změn byla legislativní oblast. Ve vztahu k rozhodování o podmíněném propuštění by se dle názoru některých probačních úředníků měli do rozhodování zapojit tzv. parolové rady po vzoru Velké Británie („Parole Board“). Na rozhodování o podmíněném propuštění by se tak mělo podílet více expertů či subjektů, neboť soudce, který o podmíněném propuštění rozhoduje, zná osobu odsouzeného nejméně. V oblasti legislativních změn se objevil i ten názor, že by stálo za úvahu automatické propuštění po polovině trestu u kratších trestů (1-2 roky) v případě řádného chování ve věznici či že by se do rozhodování o podmíněném propuštění měl zapojit také poškozený. Někteří pracovníci PMS ČR by též byli pro zkrácení maximální délky zkušební doby ze 7 na 5 let (popř. pro zavedení možnosti ukončení dohledu v momentě, kdy by to pracovník PMS ČR považoval za vhodné), nebo pro zpřísnění výkonu dohledu, v podobě postihů v případě neplnění povinností, jako je dostavení se k pracovníkovi PMS ČR. Změny byly též navrhovány v oblasti výběru vhodných osob pro podmíněné propuštění s dohledem. Ukázalo, že by pracovníci PMS ČR ocenili zavedení nástroje k objektivnímu vyhodnocení rizik a potřeb odsouzených. V roce 2013 došlo, jak bylo uvedeno v kapitole 3.5.1., k zavedení do praxe nového hodnotícího nástroje SARPO, který by mohl být nástrojem pro výběr vhodných osob pro podmíněné propuštění s dohledem, s cílem zaměřit se na práci s rizikovějšími pachateli. Větší pozornost by se měla věnovat probačním resocializačním programům, se zaměřením zejména na rekvalifikaci pro následné získání stálého zaměstnání a podporu poskytování ubytování. Ve vztahu

k problematice zaměstnávání se objevil názor, že by mohlo dojít k vytvoření systému státních pobídek zaměstnavatelům, kteří zaměstnávají osobu po výkonu trestu odnětí svobody v podobě daňových úlev či refundace mezd nebo sociálních odvodů. Ke změnám by mělo dojít v neposlední řadě v oblasti personálního a technického posílení probační a mediační služby. Počet klientů a dalších agend na jednoho probačního úředníka může způsobit, že dohled je pak spíše formální a není tudíž tolik efektivní.

Vedle názorů na praktickou realizaci a případné potřebné změny v oblasti podmíněného propuštění s dohledem byli pracovníci PMS ČR též dotázáni na zhodnocení samotného institutu dohledu. Dotazník byl zaměřen především na to, jak se u odsouzených daří prostřednictvím dohledu zajistit snížení recidivy, pozitivní změny v jejich chování a zapojení poškozených do procesu podmíněného propuštění. Většina respondentů (77,9%) si myslí, že se spíše daří zajistit snížení recidivy u podmíněně propuštěného, naopak 16,3% respondentů si myslí, že se to spíše nedaří. Obdobně je tomu v případě zajištění pozitivních změn v chování podmíněně propuštěného (77,9% respondentů si myslí, že se to spíše daří, 17,6% že spíše ne). Jedním z cílů PMS ČR je i zapojení poškozeného do procesu odškodnění, řešení následků trestného činu a obnovení jeho pocitu bezpečí a důvěry v systému trestní spravedlnosti. Podle většiny respondentů (66,3%) se toto zatím spíše nedaří. Z názorů dále vyplývá, že největší přínos dohledu je spatřován u pomoci s návratem odsouzeného do běžného života, naopak nejmenší u napravení následků trestného činu.

Institut podmíněného propuštění je trestněprávní teorií uváděn jako významný prostředek dovršení převýchovy a resocializace odsouzeného. Uvádí se, že rychlost a vlastní průběh resocializace je především závislý na schopnosti odsouzeného přizpůsobit se na sociální změnu. V této souvislosti měli pracovníci PMS ČR uvést, jaké příčiny vedou podmíněně propuštěné k opětovnému spáchání trestného činu. Za hlavní příčinu jsou považovány finanční problémy odsouzených, dále návrat do závadného prostředí, zhoršení možnosti nalézt zaměstnání, ztráta rodinného a sociálního zázemí, neochota odsouzeného změnit způsob života či ztráta bydliště.

Nezbytnou součástí probačního programu má být individuální pomoc probačního úředníka při řešení aktuálních životních problémů odsouzeného a při vytváření vhodného sociálního zázemí. K nejčastějším problémům, které klienti s pracovníky řeší,

jsou problémy finančního charakteru (náhrada škody poškozeným, nedostatek peněz a dluhy), s tím související problémy se zaměstnáním, osobní problémy či problémy s ubytováním. Méně často se objevují problémy s alkoholem a drogami.

Efektivita dohledu však také do značné míry závisí nejen na spolupráci probačního úředníka s odsouzeným, ale také s dalšími orgány, institucemi a organizacemi, proto bylo součástí dotazníku zhodnocení spolupráce pracovníků PMS ČR s dalšími subjekty. Jako zdaleka nejlepší vyplynula spolupráce s jinými středisky Probační a mediační služby, následována spoluprací se sociálními kurátory. Naopak k minimální spolupráci dochází s poskytovateli specifických sociálních a dalších služeb (zaměřených na práci s podmíněně propuštěnými) a se státními zástupci. Důležitá je zejména spolupráce se sociálními kurátory, kdy za hlavní přednost pracovníci PMS považují to, že sociální kurátoři mají konkrétní informace o odsouzených a jsou ochotni je PMS poskytnout.

Druhou skupinou odborníků, vedle pracovníků PMS ČR, byli sociální kurátoři, kteří se ke klientům dostávají v rámci dobrovolného postpenitenciárního zacházení, nejčastěji na základě iniciace určitého zařízení či instituce. Mezi poskytované činnosti při práci s klienty patří zejména sociální pomoc (v podobě služeb a dávek), poradenská činnost, individuální krátkodobé působení, motivování či krizová sociální intervence.

Na rozdíl od pracovníků PMS ČR, sociální kurátoři jsou toho názoru, že prostřednictvím institutu dohledu se spíše nedaří zajistit snížení recidivy odsouzeného, ani dosáhnout pozitivních změn v jeho chování. Naopak jsou ale toho názoru, že poškozené se do procesu podmíněného propuštění pomocí dohledu zapojit daří. Největším přínosem institutu dohledu je dle sociálních kurátorů uvolnění kapacity věznic. Za příčinu recidivy nejčastěji považují návrat odsouzeného do závadného prostředí, ztrátu rodinného a sociálního zázemí, zhoršenou možnost nalézt zaměstnání a neochotu změnit dosavadní způsob života. Spolupráce sociálních kurátorů s pracovníky PMS ČR je hodnocena lépe než spolupráce se soudy, ale i tak je považována za průměrnou. Stejně jako pracovníci PMS ČR by uvítali častější spolupráci, zejména nad individuálními případy. Jako pozitivní hodnotí sociální kurátoři vzájemnou informovanost, ochotu, vstřícnost a pružnost spolupráce s pracovníky PMS ČR, stejně

jako jejich profesionalitu, odbornost a možnost většího socioterapeutického působení na klienta. Jako hlavní problém byl uveden především nedostatek probačních úředníků¹⁷⁰.

5.3.2.2. Recidivisté a možnosti jejich podmíněného propuštění z výkonu trestu

Ačkoli má soud při rozhodování o podmíněném propuštění přihlížet k tomu, zdali se odsouzený v průběhu výkonu trestu odnětí svobody polepšil a zdali se od něho může očekávat, že v budoucnu povede řádný život, v praxi soudů dochází k situaci, kdy nadřazují kriminální minulost odsouzeného nad jeho prokazatelné polepšení ve výkonu trestu odnětí svobody, což má řadu negativních dopadů. Zejména na samotného odsouzeného, jemuž byla žádost o podmíněné propuštění zamítnuta, především v případě, kdy se sám chce skutečně polepšit, nikoli jen účelově dosáhnout podmíněného propuštění z výkonu trestu. Dále také na ostatní odsouzené, neboť zamítnutím žádosti odsouzeného, který se prokazatelně polepšil, představuje stvrzení toho, že podmíněné propuštění není dosažitelné a snaha o něj se zdá být zbytečná¹⁷¹.

Setkáváme se s mechanickými rozhodnutími soudů, které sice konstatují polepšení odsouzeného, avšak vzhledem k povaze, charakteru a četnosti jeho předchozích odsouzení nelze očekávat, že již částečný výkon trestu odnětí svobody postačil k jeho nápravě tak, aby v budoucnu vedl řádný život. Soud nepřihlíží k tomu, že odsouzený má domluveno, kde bude pracovat, že se vrací ke své rodině do trvalého bydliště, ani k tomu, že změnou svých postojů usiluje nejen o osobní zájem, nýbrž prioritně o zájem rodiny a zejména dospívajícího dítěte. Soud též ponechává bez povšimnutí skutečnost, že vzhledem k zájmu dítěte i sebe sama odsouzený třeba poprvé v životě přehodnotil své postoje a dospěl sám ke svobodnému rozhodnutí vést řádný život¹⁷².

---

¹⁷⁰ Rozum, J., Kotulan, P., Tomášek, J. Účinnost dohledu u osob podmíněně propuštěných. Praha: IKSP, 2008, s. 34-60

¹⁷¹ Vantuch, P. Recidivisté a možnosti jejich podmíněného propuštění z výkonu trestu. Bulletin advokacie. 1993, č. 10, s. 17

¹⁷² tamtéž, s. 18-19

Závěr

Myšlenka, že na pachatele je třeba vynaložit zvýšené společenské prostředky, v zájmu jeho nápravy, která jedinečně zaručuje bezpečnou ochranu společnosti před dalšími trestnými činy, byla považována za rozvrácení trestní politiky¹⁷³. Tento postoj ve společnosti stále bohužel přetrvává. Jak vyplývá z provedeného výzkumu¹⁷⁴, většina osob se o problematiku vězeňství v České republice nezajímá, lidé nemají často představu o počtu vězněných osob, ani jaké jsou s nimi spojené náklady, přesto však mají na problematiku vězeňství vyhraněné názory, vytvářené především na základě informací prezentovaných médii. Většina respondentů považuje podmínky výkonu trestu v českých věznicích za velmi dobré či dobré, většina se setkala s názorem, že podmínky jsou příliš luxusní a prostředek k ušetření výdajů spatřuje ve zpřísnění režimu výkonu trestu. I osoby, které stav vězeňství hodnotí kriticky, však neví, jak situaci řešit. Nejen z pohledu oběti trestného činu musí být bezpochyby velice složité přát jeho pachateli namísto potrestání vlídné a pomocné zacházení, domnívám se však, že je to jediná možná cesta, jak problematiku kriminální recidivy do budoucna řešit. Stát a daňoví poplatníci vydávají na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody každoročně nikoli zanedbatelné množství finančních prostředků¹⁷⁵. Myslím si, že vynaložení těchto prostředků efektivněji (nikoli je opakovaně vynakládat za recidivující pachatele, ale použít je na zajištění odborných pracovníků a programů, s cílem naučit pachatele správnému chování a napomoci mu v co nejvyšší míře řešit rizikové faktory a vést řádný život) by pro společnost bylo ve výsledku méně finančně náročné a dosáhlo by se tolik žádoucího cíle, tedy ochrany společnosti před pácháním opakované trestné činnosti.

Aby byl výsledek resocializačního a reedukačního působení na pachatele co nejuspěšnější, je třeba klást ještě větší důraz na kontinuitu penitenciárního a postpenitenciárního působení, resp. i na předcházející období probíhajícího trestního

---

¹⁷³ Voňková, J. Recidivní pachatel jako důkaz neúčinnosti uložených trestů. Sborník příspěvků z trestního práva č. 2. Praha: Ústav státu a práva ČSAV, 1990, s. 17

¹⁷⁴ Dílčí výzkum vnímání vězeňství veřejností v ČR, realizovaný v roce 2011, k tomu Marešová, A. Jak současná veřejnost vnímá problematiku vězeňství? Kriminální věstník, 2013, č. 2 s. 92-101

¹⁷⁵ Dle statistické ročenky vězeňské služby ČR byl v roce 2013 průměrný denní náklad na jednoho vězně za celou Vězeňskou službu 1.319,- Kč (tedy přibližně 481.000,- Kč ročně) a stav osob ve výkonu trestu odnětí svobody činil průměrně 14 058 osob. V roce 2012 byl však počet vyšší, průměrně činil 20 907 osob ve výkonu trestu odnětí svobody. Tento pokles byl způsobem amnestií prezidenta republiky.

řízení. Ačkoli trestní řád stanovuje, že trestní řízení má působit k výchově občanů¹⁷⁶, začíná výchovné působení na odsouzeného fakticky až v rámci penitenciárního působení. K lepší kontinuitě působení by mohl přispět hodnotící nástroj SARPO, který umožňuje prostřednictvím komplexní zprávy o pachateli vytvořit mu program zacházení co nejvíce na míru tak, aby odpovídal jeho potřebám a rizikům. Takto získané informace by následně měly být poskytnuty subjektům působícím v oblasti postpenitenciární péče, právě za účelem pokračování v započatém působení a dokončení resocializace.

Vedle kontinuity zacházení je též potřebné zintenzivnit přípravu pachatele na jeho propuštění z výkonu trestu. Proto se domnívám, že by do výstupního oddělení neměli být zařazováni jen odsouzení, kterým byl uložen trest odnětí svobody na dobu delší než 3 roky a odsouzení, jimž je třeba pomáhat při vytváření příznivých podmínek pro samostatný způsob života, nýbrž všichni odsouzení ve výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody.

Sociální začlenění a snížení míry recidivy by mohly přinést tzv. probační domy, které se již osvědčily v zahraničí, jakožto opatření snižující recidivu trestné činnosti. Probační dům představuje řešení pro podmíněně propuštěného, kterému je soudem uložena povinnost žít v tomto zařízení, po určitou stanovenou dobu. Osoba zde má zajištěné ubytování a stravu, ale musí se podrobit programu, který je zaměřen právě na její reintegraci, zejména na získání práce¹⁷⁷.

V oblasti postpenitenciárního působení se za posledních více jak 20 let podařilo, s výjimkou přijetí zákona komplexně upravujícího postpenitenciární péči, dosáhnout významných kroků k vytvoření efektivnějšího systému, avšak ani tak není dle mého názoru současný stav dostačující. Jedná se o oblast, kde vystupuje celá řada problémů, kdy za nejpodstatnější považuji nedostatek subjektů, které by účinně pomáhaly osobám propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody řešit existující problémy (rizikové faktory), zejména dluhy. V souvislosti se snahou řešit vazbu mezi dluhy propuštěných a

---

¹⁷⁶ § 1 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

¹⁷⁷ Tento směr zastává nyní již bývalý náměstek ministryně spravedlnosti pro úsek vězeňství a trestní politiku Pavel Štern. Odsouzené nelze jen zavírat a hlídat. Lidové noviny, publikováno 7.4.2014, dostupné na: <https://www.pmscr.cz/aktuality/odsouzene-nelze-jen-zavirat-a-hlidat>; Probační domy: lék na recidivu. Lidové noviny, publikováno 7.4.2014, dostupné na: <https://www.pmscr.cz/aktuality/probacni-domy-lek-na-recidivu>

recidivou trestné činnosti, objevují se v dluhové problematice určité nové tendence. Kupříkladu názor, že by měla být zrušena povinnost odsouzených hradit náklady výkonu trestu odnětí svobody, která zadluženost odsouzených prohlubuje¹⁷⁸. Je nepochybné, že určité skupiny odsouzených by osvobozeny být měly, což ovšem současná právní úprava reflektuje¹⁷⁹. Pomineme-li výši nákladů, kterou odsouzení hradí, zůstává otázkou, zdali by veřejnost takovýto přístup přijala a zdali je spravedlivý. Problematika dluhů velice úzce souvisí s problémem penitenciárního zacházení, kterým je stále nízká míra zaměstnanosti, jakož i výše průměrné mzdy. Považuji za velice důležité zaměřit se na zaměstnávání nejen osob ve výkonu trestu, ale též po propuštění z něj, ať již formou veřejných zakázek či podporou (např. daňovou) podnikatelských subjektů.

V oblasti postpenitenciární péče stojí dle mého názoru za uvážení též otázka, zdali by neměla být opět zavedena forma obligatorní postpenitenciární péče, a to zejména v případě recidivujících pachatelů či v případě osob, kterým byl uložen dlouhodobý trest odnětí svobody. K uložení by nemělo dojít při odsouzení pachatele, nýbrž na základě zhodnocení chování pachatele ve výkonu trestu a možnosti vedení života bez dalšího konfliktu s právním řádem, a to před jeho propuštěním po vykonání trestu. Na rozdíl od ochranného dohledu by bylo vhodné svěřit provádění dohledu nikoli Policii ČR, avšak pracovníkům PMS ČR či sociálním kurátorům.

---

¹⁷⁸ Dle doporučení Výboru OSN proti mučení, by Česká republika měla zvážit úpravu povinnosti vězňů hradit část svých nákladů s cílem tuto povinnost zcela zrušit

¹⁷⁹ § 35 odst. 2, 3, 4 zákona o výkonu trestu odnětí svobody určuje, kdy je odsouzený od hrazení nákladů výkonu trestu osvobozen, kdy se od vymáhání nákladů upustí a kdy je možné povinnost uhradit náklady výkonu trestu prominout

Použitá literatura a prameny

BERNARD, J., CHODURA, B., KRATOCHVÍL, R. *Mediace v rámci výkonu trestu odnětí svobody*. Příloha časopisu České vězeňství, 2005, č. 1, 21 s.

BIEDERMANOVÁ, E. *Je možné resocializovat osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, jsou standardizované programy zacházení účinné?* Trestněprávní revue. 2013, č. 7-8, s. 180-184

BIEDERMANOVÁ, E., PETRAS, M. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, 99 s., ISBN 978-80-7338-115-8, dostupné na: <http://www.ok.cz/iksp/docs/390.pdf>

ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 244 s., ISBN 978-80-7380-138-0

HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 1. vydání. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005, 183 s., ISBN-80-86708-05-5

HALUZOVÁ, S., BLANDA, R. *Při práci utíká čas rychleji*. České vězeňství, 2009, č. 2, s. 13-20

HENDRYCH, D. a kol. *Právníký slovník*. 3. podstatně rozšířené vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, 1459 s., ISBN 978-80-7400-059-1

HÜTTNEROVÁ, R. *Zaměstnávání vězňů v České Republice*. České vězeňství. 2007, č. 3, s. 10-11

CHROMÝ, J. *K právnímu pojetí recidivy v novém trestním zákoníku*. Trestněprávní revue. 2009, č. 11, s. 325-331

IVANOVIČOVÁ, M. *Zastav se, zamysli se, změň se*. České vězeňství. 2010, č. 2, s. 24-25

JIŘIČKA, V., PETRAS, M., HŮRKA, J., DRAHÝ, F. *Hodnocení kriminogenních rizik a potřeb odsouzených nástrojem SARPO*. Soudce. 2013, č. 10, s. 5-10

KALVODOVÁ, V. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012, 228 s., ISBN 978-80-7357-706-3

KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vydání. Brno: Masarykova Univerzita, 2002, 272 s., ISBN 80-210-3025-9

KARABEC, Z. *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů*. 1 vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 146 s., ISBN 80-7338-021-8, dostupné na: <http://www.ok.cz/iksp/docs/296.pdf>

Leták SARPO – Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzených. Praha: Vězeňská služba ČR, 2014, dostupný na: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/o-nas/sarpo/ke-stazeni-1742/letak-sarpo-2013>

MAREŠOVÁ, A. *Jak současná veřejnost vnímá problematiku vězeňství?* Kriminallistika. 2013, č. 2, s. 92-101

MAREŠOVÁ, A., TAMCHYNA, M. *Několik kritických připomínek k současným pokusům o resocializace pachatelů trestných činů*. Trestněprávní revue. 2011, č. 9, s. 260-264

MAREŠOVÁ, A., BLATNÍKOVÁ, Š., KOTULAT, P., MARTINKOVÁ, M., ŠTĚCHOVÁ, M., TAMCHYNA, M. *Kriminální recidiva a recidivisté (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, 303 s., ISBN 978-80-7338-119-6, dostupné na: <http://www.ok.cz/iksp/docs/394.pdf>

Mezi vězením a komunitou. Sborník příspěvků k problematice sociální reintegrace vězňených osob. 1. vydání. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s., 107 s. ISBN 978-80-904116-0-9, dostupné na: <http://www.rubikoncentrum.cz/download/SPJ-mezi-vezenim-a-komunitou.pdf>

MEZNÍK, J., KALVODOVÁ, V., KUČHTA, J. *Základy penologie*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1995, 74 s., ISBN 80-210-1248-X

NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M., ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 6. vydání. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2010, 583 s., ISBN 978-80-7357-509-0

NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. 3. vydání. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008, 527 s., ISBN 978-807375-377-5

PETRÁČKOVÁ, V., KRAUS, J. *Akademický slovník cizích slov*. II. díl, L-Ž. 1. vydání. Praha: Academia, 1995, 446-834 s.

PETRAS, M., JIŘIČKA, V., HŮRKA, J., NETOČNÝ, M., PODANÁ, Z., BURIÁNEK, J. *Predikce kriminality: Nový nástroj SARPO I na hodnocení kriminogenních rizik a potřeb pachatele*. Trestněprávní revue. 2010, č. 9, s. 283-289

PŮRY, F., ŠÁMAL, P. *Nad jedním rozhodnutím o probaci*. Trestní právo. 1997, č. 7-8, s. 2-8

První kroky ke svobodě. 3. vydání. Praha: RUBIKON Centrum, 2013, 31 s., dostupné na: http://www.rubikoncentrum.cz/download/brozura_prvni_kroky_na_svobode.pdf

Příručka pro metodiky sociální prevence a sociální kurátory. Ostrava: PITSTOPMEDIA. 2007, 44 s., ISBN 978-80-7368-329-0, dostupné na: http://projekty.osu.cz/metakor/dok/prirucka_pro_metodiky.pdf

ROZUM, J., KOTULAN, P., JARKOVSKÁ, L. *Institut dohledu u podmíněného propuštění* (závěrečná zpráva z výzkumu). Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, 261 s., ISBN 80-7338-026-9, dostupné na: <http://www.ok.cz/iksp/docs/298.pdf>

ROZUM, J., KOTULAN, P., TOMÁŠEK, J. *Účinnost dohledu u osob podmíněně propuštěných*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, 170 s. dostupné na: <http://www.ok.cz/iksp/docs/348.pdf>

ROZUM, J., TOMÁŠEK, J. *Mediace z pohledu recidivy*. Trestněprávní revue. 2010, č.

Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Stanoviska 6. Vězeňství. Praha: Wolters-Kluwer ČR, a.s., 336 s., ISBN 978-80.7357-606-6

SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Novatrix, s.r.o, 2009, 157, 502, 283 s., ISBN 978-80-254-4033-9

SOTOLÁŘ, A., SOVÁK, Z. *Ke koncepci probační a mediační služby v České republice*. Právní rozhledy. 1996, č. 6, s. 254-260

SUCHÝ, O., *Probace, postavení a úloha probačních úředníků v mezinárodním srovnání*. Právní rozhledy. 1995, č. 7, 270 – 274 s.

SUCHÝ, O. *Příčiny a prevence recidivy*. Praha: Výzkumný ústav kriminologický. 1983, 207 s.

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, 1287 s., ISBN 978-80-7400-109-3

ŠČERBA, F. *Probace a její projevy v českém trestním právu*. Trestněprávní revue. 2009, č. 10, s. 300-305

ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. 1. vydání. Praha: Portál, 2010, 212 s., ISBN 978-80-7367-757-2

VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. a kol. *Základy Kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012, 636 s., ISBN 978-80-7400-429-2

VANTUCH, P. *Aktuální otázky postpenitenciární péče*. 1. vydání. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1982, 175 s.

VANTUCH, P. *Recidivisté a možnosti jejich podmíněného propuštění z výkonu trestu*. Bulletin advokacie. 1993, č. 10, s. 16-25

VANTUCH, P. *Recidivní pachatel jako důkaz neúčinnosti uložených trestů*. Sborník příspěvků z trestního práva č. 2. Praha: Ústav státu a práva ČSAV, 1990, 112 s.

VANTUCH, P. *Stav a perspektivy systému postpenitenciárního působení v Československu*. Právník, 1990, č. 11, s. 1020-1031

VOŇKOVÁ, J. *Postpenitenciární péče na rozcestí*. Sborník příspěvků z trestního práva č. 3. Praha: Ústav státu a práva ČSAV, 1991, 101 s.

VOŇKOVÁ, J., CHALUPOVÁ, J. *Sociální práce s pachateli*. 1. vydání. Praha: Leges, 1992, 125 s., ISBN 80-85638-01-0

ŽATECKÁ, E. *Postavení a úkoly probační a mediační služby*. 1. vydání. Ostrava: Key Publishing, 2007, 136 s., ISBN 978-80-87071-55-7

ŽATECKÁ, E. *Probační a mediační služba dle platné právní úpravy*. Časopis pro právní vědu a praxi. 2004, č. 2, s. 150-160

Internetové zdroje

<http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>

<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/>

<http://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickych-listu.html>

<http://www.ok.cz/iksp/>

<http://www.cultureunplugged.com/documentary/watch-online/play/11254/BASTOY>

<http://www.theguardian.com/society/2013/sep/04/bastoy-norwegian-prison-works>

<http://www.theguardian.com/society/2013/feb/25/norwegian-prison-inmates-treated-like-people>

<http://www.rubikoncentrum.cz/>

<http://www.armadaspasy.cz/>

<http://helcom.cz/>

<http://www.diakonie.cz/nase-sluzby/vsechny-sluzby/domy-na-pul-cesty/>

<https://www.pmscr.cz/>

Právní předpisy

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě

Zákon č. 141/1961 Sb. trestní řízení soudním

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

Zákon č. 44/1973 Sb., o ochranném dohledu

Zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Zákon č. 425/1990 Sb., o okresních úřadech, úpravě jejich působnosti a o některých dalších opatřeních s tím souvisejících

Zákon č. 367/1990 Sb., o obcích

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů

Abstrakt

Postpenitenciární zacházení a prevence recidivy

Práce je rozdělena do pěti kapitol, které se dále člení na podkapitoly. V první kapitole nalezneme vymezení základních, pro dané téma klíčových, pojmů, a to recidivy, postpenitenciárního a penitenciárního zacházení. Druhá kapitola pojednává o kriminální recidivě. Shrnuje, jak se kriminální recidiva promítá do platné právní úpravy, v čem je spatřována její nebezpečnost a potřeba specifického přístupu k ní, jaké jsou možné způsoby prevence recidivy, a též přibližuje kriminální recidivu prostřednictvím statistických údajů, zejména Policejního prezidia České republiky. Třetí kapitola podává výklad o penitenciárním zacházení, tedy o působení na odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody. Pro každého jednotlivého odsouzeného k trestu odnětí svobody se sestavuje obecný program zacházení, a to na základě komplexní zprávy o něm. Nejdůležitější aktivity programu zacházení směřující k resocializaci osoby představují pracovní aktivity a utváření vnějších vztahů. Vedle tohoto programu zacházení existují i tzv. standardizované programy, zaměřené na jednotlivé skupiny odsouzených, a to buď z hlediska spáchaného trestného činu, nebo z jiných hledisek, jako např. z hlediska, jestli se jedná o recidivujícího pachatele či nikoli. Jedna z podkapitol je též věnována nově zavedenému hodnotícímu nástroji SARPO, na jehož základě je vytvářena výše zmíněná komplexní zpráva o odsouzeném, která je podkladem pro sestavení vhodného programu zacházení. Čtvrtá kapitola popisuje působení navazující na působení penitenciární, tedy působení postpenitenciární, ke kterému dochází již mimo věznici. Péče je vybudována převážně na principu dobrovolnosti, závisí tedy na propuštěné osobě, zdali odbornou pomoc vyhledá, či nikoliv. Důležitou úlohu v postpenitenciární péči zaujímají především sociální kurátoři, v případě dobrovolné péče a pracovníci probační a mediační služby, v případě uloženého dohledu. Součástí kapitoly je i popsání problémů, kterým musí propuštěné osoby čelit, a to hledání zaměstnání, ubytování a dluhům. Poslední kapitola je věnována činnosti Probační a mediační službě, zejména se zaměřením na podmíněné propuštění z výkonu trestu.

Resumé

Post-penitentiary treatment and prevention of recidivism

My submitted thesis consists of 5 chapters which are divided into sub-chapters. The first chapter defines some fundamental terms which are crucial for the thesis, such as recidivism, post-penitentiary treatment and penitentiary treatment. The second chapter deals with criminal recidivism. There is a summary of criminal recidivism reflected in Czech legislation why there is a need for a special attitude to it and possible ways how to prevent it. The thesis also presents some statistics concerning criminal recidivism, focusing on statistics of Police Board. The third chapter describes penitentiary treatment which means influencing a convicted person during serving jail sentence. There is a plan of treatment made for each convicted person based on a comprehensive report on the person. Labour activities and activities aimed at forming external relations are the most important activities of the plan of treatment which should lead to social rehabilitation of the convicted person. Plans of treatment are focused on particular categories of convicts with regard to the committed crime or with regard to the fact, that the person has committed a crime again are called standardized plans of treatment. One of the sub-chapters is devoted to a recently introduced instrument called SARPO which is used for assessing a convicted person and creating a comprehensive report on the person. On the grounds of the report an appropriate plan of treatment is made. The fourth chapter describes post-penitentiary treatment that follows penitentiary treatment. Czech current legislation is based on optional post-penitentiary treatment which means that it is up to a convicted person whether to find a treatment or not. Social curators and workers of Probation and Mediation Service play very important role in post-penitentiary treatment. The chapter also comprises a description of difficulties convicts have to face after their release, such as finding employment, accommodation and debts. The last chapter deals with activities of Probation and Mediation Service with the aim at conditioned released from jail.

Klíčová slova

recidiva

postpenitenciární zacházení

penitenciární zacházení

trest odnětí svobody

Key words

- recidivism

- post-penitentiary treatment

- penitentiary treatment

- jail sentence